

Міністерство освіти і науки України

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**«Українські православні конфесії в умовах
Революції Гідності 2013-2014рр.»**

Студентки 2 курсу, групи СОІз-2м
напряму підготовки (спеціальності)
014 «Середня освіта (Історія)»

Сенюри Вікторії Василівни

Керівник: доцент кафедри історії
України і методики викладання історії

Єгрешій Олег Ігорович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

Вступ.....	4
РОЗДІЛ 1. Історіографія проблеми.....	7
РОЗДІЛ 2. Ставлення православних конфесій до подій на Майдані (листопад – грудень 2013 р.)	14
РОЗДІЛ 3. Розділ 3 Співпраця православних ієрархів з українськими вірянами на Майдані (січень-лютий 2014 рр.).....	31
РОЗДІЛ 4. Дискусії про об’єднання Церков, як реакція на суспільно-політичну ситуацію в Україні 2013–2014 р.....	45
РОЗДІЛ 5. Методика вивчення теми магістерської роботи на уроках історії України та суспільствознавства	56
Висновки.....	64
Список використаних джерел.....	68
Додатки.....	76

Список скорочень:

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква.

УПЦ КП – Українська Православна Церква Київського Патріархату.

УАПЦ – Українська Автокефальна Православна Церква.

УАПЦ(о) – Українська Автокефальна Православна Церква (оновлена).

УПЦ МП – Українська Православна Церква Московського Патріархату.

ВРЦіРО – Всеукраїнська Рада Церков і Релігійних Організацій.

НПХЦУ – Нарада представників Християнських Церков України.

РПЦ – Російська Православна Церква.

РІСУ – Релігійна інформаційна служба України.

КМУ – Кабінет Міністрів України

ВРУ – Верховна Рада України

РФ – Російська Федерація

Вступ

Актуальність теми. Події Революції Гідності 2013–2014 років, які описані у цій магістерській роботі, відбувалися зовсім недавно. З одного боку це начебто і полегшує збір першоджерел (передусім польових матеріалів), але з іншого, ймовірно і ускладнює, бо по темі практично відсутня історіографія теми. Лише «на пальцях однієї руки» можна перерахувати наявні нині наукові праці по заданій темі. Тому тема цієї праці є нині досить актуальною. Безпосередніми учасниками цих подій були представники різних конфесій, священники та вірні УПЦ КП, УАПЦ та УПЦ МП. Нерідко священнослужителі, жертвуючи своїм здоров'ям боролися за майбутнє українського народу. Благо, значна частина цих людей ще залишаються живими, що дає можливість дослідникам проводити «польові» дослідження – опитувати і вірян і священників, що належать до православних спільнот.

Важливою дослідницькою складовою нашої роботи виступає ставлення православних конфесій до подій, що відбувалися, а також з'ясування, у який саме спосіб вони підтримували людей на Майдані, яку позицію зайняли. Серед православних конфесій найбільшу активність, на наш погляд, виявляла Українська Православна Церква Київського Патріархату. За даними «Української правди», на Майдані перебувало близько 300 священнослужителів цієї конфесії. Чимало з них прибули на акцію протесту разом зі своїми мирянами. Керівництво, священнослужителі та миряни УПЦ КП разом з усіма учасниками Майдану активно підтримували ідеї європейського вибору України, її єдності та цілісності, очищення суспільства від корупції. Саме ця Церква, а також, до певної міри, УАПЦ, згодом, у 2018 р., стануть своєрідним консолідаційним центром, навколо якого розгортатимуться відомі події постанови Православної Церкви України (ПЦУ), у грудні 2018 р. і отримання, зрештою, Томосу, 5 січня 2019 р. Ця обставина, на нашу думку, тільки посилює актуальність цього дослідження.

Уважаємо, що на сьогодні, ця проблема, за винятком хіба що розкриття місії УГКЦ на Майдані, не набула ще широкого висвітлення у зарубіжній та

вітчизняній історіографіях. Тому з позиції наукової актуальності має також помітне значення.

Об'єктом дослідження виступають українські православні конфесії в умовах Революції Гідності (листопад 2013 – лютий 2014 рр.).

Предметом дослідження є ставлення українських православних конфесій до подій на Майдані впродовж листопада-грудня 2013 р., участь вищого і нижчого православного духовенства в Революції Гідності; означення можливих шляхів впровадження цієї теми до навчального процесу у закладах загальної середньої освіти.

Мета магістерської роботи – в з'ясуванні ступеня участі українських православних конфесій України в подіях Майдану 2013–2014 рр.

Виходячи з цього необхідно вирішити ряд наступних **завдань**:

- Означити ставлення православних конфесій України до подій на Майдані (листопад–грудень 2013 р.);
- Дослідити співпрацю православних ієрархів із середовищем українських вірян на Майдані;
- Проаналізувати дискусію про об'єднання Церков, як реакцію на суспільно-політичну ситуацію в Україні 2013–2014 рр.;
- Розкрити методичну складову вивчення теми «Українські православні конфесії в умовах Революції Гідності 2013–2014 рр.» на уроках історії України та суспільствознавства.

Хронологічні рамки роботи охоплюють листопад 2013 – лютий 2014 р. Нижня межа (листопад 2013 р.) обумовлена початком подій на Майдані та участю в них священиків різних православних конфесій, а верхня означається закінченням активної фази Революції Гідності (лютий 2014 р.).

Географічні межі роботи визначаються передусім територією України як національного державного утворення, де відбувалися події Майдану впродовж 2013–2014 рр.

Методологічну основу магістерської роботи складають принципи і методи наукового пізнання. При розкритті проблематики автором бакалаврської роботи використано історичний, логічний, порівняльний, системно-структурний методи, а також методологічні принципи історизму, всебічності, об'єктивності та науковості. Магістрант у роботі послуговувалася одним із наріжних принципів у середовищі істориків Церкви і релігієзнавців – принципу поліконфесійності.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що автором зроблена спроба комплексно опрацювати і систематизувати місце українських православних конфесій в подіях Майдану.

Практичне значення роботи полягає у тому, що опрацьований і систематизований матеріал можна використовувати при підготовці семінарських занять, виступів на наукових конференціях та при написанні публікацій.

Структуру курсової роботи складають: вступ, 5 розділів, висновки, список використаних джерел (усього 69 позицій), додатки.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ.

Варто відмітити, що про роль Церкви в подіях Майдану вже написано багато. Дехто з науковців писав по «гарячих слідах», окремі історики використовували ресурси мережі інтернет. Деякі дослідники проводили польові дослідження з учасниками Майдану, опитували священнослужителів усіх православних конфесій.

Серед перших дослідників можна назвати відомих експертів релігійно-церковної сфери, які постійно висловлювалися і писали дописи на цю тему – Людмилу Филипович і Оксану Горкушу. Їхня книга «Майдан і Церква: Хроніка подій та експертна оцінка» (2014 р.)[23] фактично стала першою і «пілотною» у дослідженні нашої проблеми. Тут зібрані цікаві документи, в яких також зафіксована реакція церков та релігійних організацій на початок Майдану, його перебіг, на стратегію і тактику влади, громадськості. До честі авторів, вони підійшли аналітично до непростой проблеми, прагнули дотримуватися принципу конфесійної незаангажованості (хоча обоє вони є православними за конфесійною приналежністю), намагалися об'єктивно розкрити місце православних конфесій у подіях Майдану.

Наступна позиція це «Український Євромайдан. Прикарпатський вимір» за редакцією професора Миколи Кугутяка [60]. В книзі розкрито причини та передумови Революції Гідності, її рушійні сили та цілі. В книзі простежується велика кількість статей, нарисів. Однією із статей цієї книги є стаття прикарпатського історика О. Єгрешія «Церква і Євромайдан: громадянський чин і душпастирська місія» в якій детально описано про роль Церкви від самого початку Революції Гідності до її кінця. Щоправда автор вділив більше місця УГКЦ, розкрив діяльність Любомира Гузара, Святослава Шевчука та ін. Православним ієрархам (Філарету, Онуфрію, Мефодію та ін.) вділив автор порівняно менше уваги.

Значної уваги також потребує авторка Кошкіна С., яка у своїй книзі «Майдан не розказана історія»[17] дає змогу заглибитися у історично-політичний вимір Революції Гідності та краще зрозуміти настрої населення причини виходу людей на Майдан. Інша річ – авторка торкнулася не лише церковно-релігійних питань а й суспільно-політичних. До певної міри, С.Кошкіна розглядала місце православних конфесій на Майдані доволі побіжно.

Опосередковано вивчали задану проблему вітчизняні науковці і письменники: О. Недавня [61] у своїй статті на тему «Церковно-релігійний фактор Євромайдану в оцінках його учасників та прихильників» дала аналіз церковно-релігійному фактору на основі свідчень учасників та прихильників Майдану, також поділила церковно-релігійний фактор на 3 етапи.

Чубарко В.В. у своїй публікації «Роль церкви в подіях майдану: на матеріалах інтерв'ю» [27] розглядає роль Церкви в подіях Майдану впродовж листопада 2013-лютого 2014 рр. Українська Революція Гідності дала можливість церквам різної конфесійної приналежності визначитися щодо своєї участі у соціально-політичному процесі, продемонструвати відповідність проголошеного церквою соціального вчення конкретній практиці його реалізації. Переважна більшість церков і релігійних організацій України адекватно відповіла на виклики епохи, вийшовши на Майдан разом із своїм народом, із віруючими своєї конфесії і надаючи їм духовну, молитовну та іншу підтримку. Стан розробки даної проблеми спонукав автора доповнити загальну картину локальним опитуванням, яким охоплені саме рядові духовники українського народу, що мають особливу думку з приводу подій Майдану. Аналізуються результати якісного дослідження, цільову групу якого склали священники Української Православної Церкви Київського Патріархату, Української Православної Церкви Московського Патріархату, Української Греко-католицької Церкви, Церкви Євангельських християн-баптистів. Визначається ставлення Церкви до Майдану як до важливого суспільного явища, досліджується, яким чином Церква долучилася до майданного протесту

українського народу, а також акцентується увага на висновках, які зробила Церква з подій Революції Гідності.

Стражний О.С. «Менталітет Майдану: хроніка подій-свідчення очевидців»[59]. У своїй книзі подав повний огляд подій, що відбувалися в Україні в листопаді 2013 – лютому 2014 років. Ретроспектива Революції Гідності розгортається на тлі голосів її учасників, а також на тлі аналізу схожих революцій в інших країнах світу. Розгляд, зроблений не просто учасником Руху Спротиву, але й психіатром, надає фактам неочікуваного осмислення. Менталітет Майдану виведено в динаміці і суперечностях – він, як організм, зароджується, дорослішає, усвідомлює себе і врешті-решт діє. Аналізуючи поведінку учасників Руху Спротиву і пересічних громадян, які підтримали або не підтримали Майдан, автор робить висновки – які саме риси української ментальності під час екстремальної ситуації виявили себе найбільшою мірою, а які – залишилися «незадіяними». Завершується книга підсумком – яким чином змінилося світосприйняття українців після Майдану і що може чекати на Україну в майбутньому.

Моїсеєнко Л. У статті «Православна церква в Україні на ниві благодійності : історія та сучасність» порівнює благодійну діяльність Церкви в минулому та сьогодні. Доводить, що церква у сучасному світі більше виконує благодійницьку діяльність аніж колись.

Книга «Майдан. Свідчення. Київ. 2013 - 2014» за редакцією Леоніда Фінберга та Уляни Головач. Ця книга – добірка свідчень про події Революції Гідності в Україні (листопад 2013 – лютий 2014 років). Зібрано та публікуються розповіді оборонців, медиків, священників, митців – людей різного віку та фаху, мешканців практично всіх регіонів країни. Вони були учасниками й свідками Майдану – етапу «народження нової нації». Майдан, поза сумнівом, стане одним із важливих символів української новітньої історії. Багатоголосся думок, представлених у книзі, ми певні, зацікавить як сьогоднішніх, так і прийдешніх читачів.

Книга «Майдан. Пряма мова» О.Ковальової та О.Чобанюк містить 135 інтерв'ю, записаних з учасниками та свідками подій Революції Гідності в Україні. Упродовж 2014-2019 року науковці зібрали понад 200 інтерв'ю, і сьогодні робота зі збору свідчень триває. Євромайдан - драматичний період новітньої історії України постає перед нами у спогадах, враженнях, роздумах учасників тими епізодами пережитого, які вони особисто вважають важливими, які їх найбільше вразили та запам'яталися. Книжка є першою з трьох томів, запланованих до видання. У ній спогади учасників і свідків Революції Гідності подано майже без редакторського втручання з метою найточнішого документального передавання свідчень і характеристик опитаних. Видання містить сканкоди, за допомогою яких можна слухати історії оповідачів в аудіоформаті. Другий том презентують цього року.

Мальопис «Історія з Майдану. Епізод І». Перша українська графічна новела про Революцію Гідності. У книжці відтворено оригінальні локації, реконструйовано її хронологію та події. Головним персонажем мальопису є байдужа до політики та протестів проти режиму дівчина, яка перетворюється на рішучу учасницю Майдану. Видання знайомить із особистою історією молодої Слави – тусовщиці, яка змінює життєвий курс і стає учасницею протесту – рішучою Мирославою. На тлі реалій 2014 року показано, як несправедливість довкола може підштовхнути до несподіваних і часом героїчних учинків.

Книга «Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності»[54] авторами якої є Ковтуновч Т. та Привалко Т. подає нам фрагменти спогадів учасників протестних акцій, що відбувалися в Україні з 21 листопада 2013 року до 22 лютого 2014 року. Інтерв'ю були зібрані Українським інститутом національної пам'яті у рамках проекту «Майдан: усна історія». До видання відібрані спогади учасників, різні за статтю, віком та умовною формою участі, з тим, щоб представити структурованість Майдану як самоорганізованої соціальної мережі. Відтак сама збірка структурована в залежності від роду занять: «Журналісти», «Студенти», «Правозахисники», «Координатори», «Підприємці», «Священики», «Самооборона», «Політики», «Волонтери»,

«Митці», «Автомайдан», «Радикали», «Медики», «Ті, що вистояли», «Авторитети». Збірник проілюстровано світлинами, наданими учасниками проєкту.

Потрібно виділити також творчу спадщину святійшого Патріарха Філарета. Виокремимо його статтю «Церква повинна бути з народом». В цьому інтерв'ю Святійший Патріарх Філарет сказав, зокрема, такі слова: «Для церкви небайдуже те, що відбувається в Україні, небайдуже пролиття крові під час мирних акцій» [3]. Патріарх Філарет вважав що церква повинна бути з народом і про це заявив у своєму зверненні до народу. Необхідно згадати також про опубліковані документи, зокрема колективну роботу «Майдан і церква» під ред. Л.Филипович та О.Горкуші. У цій праці зібрані розповіді очевидців подій Євромайдану, а також власні погляди авторів на ці події. У збірнику матеріалів «Форум християнської молоді» викладено погляди молоді на проблему української церкви. Окрім того джерельну базу складають публікації українських журналістів які з перших днів висвітлювали події на Майдані, але й брали

участь.

У цілому, джерельну базу аж ніяк не можна назвати вузькою, – вона доволі представницька і різногранна. Значна кількість матеріалів не опублікована і не систематизована. Тож доводилося збирати «по-крупинках», використовуючи переважно інтернет ресурси. Водночас, вдалося включити до джерельної бази різнопланові матеріали – інтерв'ю, статті з виступами Л.Гузара, С.Шевчука, різнорідні послання ієрархів тощо. Ряд матеріалів уміщено в періодичних і неперіодичних виданнях. Водночас не вдалося залучити до роботи епістолярій Любомира Гузара та Святослава Шевчука.

У контексті історіографії проблеми, варто зазначити, що в сучасному науковому просторі немає усталеного, тим більше загальноприйнятого розуміння історіографією сутності проблеми імплікації українського греко-католицизму в суспільне життя. То ж вона тлумачиться з різних, іноді

суперечливих позицій, що породжує скепсис стосовно можливості вироблення чітких дефініцій для означення цього явища і поняття.

Комплексний характер дослідження пропонованої теми вимагає залучення до аналізу значного масиву світських, наукових та релігійних джерел, наукових доробків українських дослідників.

При підготовці коміксу художники вивчали фотоархів Національного музею Революції Гідності, робили замальовки на майдані Незалежності й алеї Героїв Небесної Сотні.

У цілому, можемо підсумувати, що сьогодні історики звертають більшу увагу на місце Української греко-католицької церкви (УГКЦ) та її священників у час Революції Гідності. Їх можна зрозуміти, бо роль УГКЦ у подіях 2013–2014 рр., на наш погляд, більша аніж роль духовенства православних конфесій. Це можна пояснити традиційним вищим рівнем національної свідомості і духовенства і вірян цієї Церкви, тіснішим зв'язком УГКЦ з національним рухом, партіями та громадськими організаціями. Імовірно це пояснюється також єдністю цієї конфесії, внутрішньою консолідованістю. Разом із тим, події Майдану стали своєрідним «лакмусовим папірцем» «українськості» православ'я. Вірогідно Майдан пришвидчив процес утворення ПЦУ, у 2018–2019 рр., і отримання зрештою Томосу, у січні 2019 р., з рук патріарха Варфоломія. До цих висновків підштовхують окремі результати досліджень українських істориків Церкви, які займаються православними конфесіями.

Крім того, вартує також відзначити доволі слабкий рівень науковості більшості публікацій на пропоновану нами тему. Як правило аналізували роль православних конфесій не класичні науковці, а радше автори науково-публіцистичних і публіцистичних статей. Серед них траплялися і священнослужителі і свідки тих подій на Майдані, окремі журналісти.

Серед списку використаних джерел можемо назвати хіба що окремі опубліковані документи. За своїм характером це окремі заяви вищого духовенства різних українських конфесій (як греко-католицької так і

православних), звернення ієрархів, синодів різних Церков тощо. До першоджерел можемо віднести, зокрема «Заяву Патріарха Київського і всієї Руси з приводу подій на майдані Незалежності вночі 11 грудня 2013 р.» [15], «Звернення до УПЦ МП з приводу необхідності невідкладного подання розділення Православної Церкви України» [35], «Проголошення Священного синоду УПЦ КП щодо канонічного становища Православної Церкви в Україні» [48] та ін. Можемо також виділити переписку між ієраxами різних православних конфесій (УПЦ КП і УАПЦ): «Відповідь патріархії УАПЦ на звернення духовенства Івано-Франківської єпархії УПЦ КП» [11]. Аналіз переписки дозволив пролити світло на взаємини між двома конфесіями напередодні і в ході Революції Гідності. Тим більше, що у нашій роботі листування як окремий вид першоджерел зустрічається вкрай рідко. У цьому контексті акцентуємо увагу на переписці між представникам УПЦ МП і Патріархом Кірілом Гундяєвим: «УПЦ МП закликає Патріарха Кирила не допустити кровопролиття в Україні». Цей документ дозволив з'ясувати позицію лідерів Української православної церкви Московського патріархату щодо подій на Майдані, зрозуміти неоднозначність поглядів ієрархів цієї конфесії у ставленні до Москви тощо [54]. Окрему нішу джерел займають деякі інтерв'ю відомих християнських лідерів: Святослава Шевчука, владика Венедикта, патріарха Філарета: «Блаженніший Святослав Шевчук Глава УГКЦ відповів Кирилу: Церква – з народом, приїжджайте на Майдан» [63], «Церква наша є, була і буде з народом», – преосвященний владика Венедикт» [26]. Але усвідомлюємо, що першоджерела по нашій темі доволі однотипні, по суті всі вони містяться у інтернет ресурсах, що в чомусь ймовірно і применшує їхню роль як оригінального першоджерела. Але мусимо визнати що іншого роду джерел у нашому арсеналі поки немає. Практично відсутні нині класичні опубліковані документи, опубліковані листи між представниками різних конфесій (епістолярій) тощо. Бракує також інформації з періодичних видань. Це можна пояснити своєрідною нівеляцією друкованої продукції в сучасних умовах, зникненням низки в недалекому минулому відомих газет та журналів.

Розділ 2. Ставлення православних конфесій до подій на Майдані (листопад – грудень 2013 р.)

Для того, щоб зрозуміти місце православних церков на Майдані, варто зробити невеликий екскурс в історію православ'я та особливості своєрідного релігійного ландшафту незалежної України. У той момент, коли Радянський Союз відзначав тисячоліття хрещення Київської Русі в 1998 р., в часи «горбачовської перебудови», що супроводжувалися лібералізацією державно-церковних відносин та формуванням толерантнішого ставлення до вірян, Українська автокефальна православна церква та Українська греко-католицька церква були офіційно зареєстровані радянською владою. УАПЦ в той час претендувала на відродження тієї УАПЦ, що була заснована в 1919 р. як національна церква з українською мовою богослужіння та тієї УАПЦ, що функціонувала у 1940-х рр. протягом нацистської окупації. Якщо говорити про стосунки між тодішніми УАПЦ та Українською православною церквою, що на той час була екзархатом Російської православної церкви, тобто Московського патріархату, наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр., то вони були достатньо конфліктними. Це було пов'язано із тим, що УАПЦ розвивала свою структуру через переходи до неї цілих парафій УПЦ, виключно із храмами. Тут потрібно згадати також той момент, що після здобуття Україною незалежності, УПЦ поставила питання про автокефалію. За задумом релігійних діячів, автокефалія допомогла би стати більш конкурентоспроможними на вимогливому «релігійному ринку» України. Через досить короткий термін ця ідея була відхилена Московським патріархом, після чого більша частина УПЦ на чолі з митрополитом Філаретом (в миру – Михайло Денисенко) об'єдналася з УАПЦ та разом створили Українську православну церкву Київського патріархату, яка щоправда не одержала «канонічного визнання» в православному світі. Окрім цього, результатом внутрішньої боротьби за владу в УПЦ КП стало те, що

група кліриків у 1995 р. відновила УАПЦ. З того часу й до кінця 2018 р. боротися за провідні ролі у православному середовищі місце будуть, власне УПЦ (або –УПЦ МП), УПЦ КП і УАПЦ.

Обидві православні церкви – УПЦ та УПЦ КП за часів Майдану мали легальний (офіційний) статус в Україні, хоча й займали різні позиції в межах світового православ'я. УПЦ була визнаною церквою й була частиною Російської православної церкви, водночас УПЦ КП, навпаки, не визнавалася ані Московським патріархатом, ані будь-якою іншою православною церквою світу.

З початком Майдану церкви, так чи інакше, були втягнені у революційні події і мусили реагувати на суспільно-політичну ситуацію, що стрімко загострювалася. Загалом будь-яка спроба церков зблизитися з українським політикумом, передбачає отримання якоїсь вигоди (наприклад, землю під будівництво храмів, реституцію церковного майна тощо). Поряд із прагматичною позицією, існував й ідеологічний вимір цієї взаємодії: церкви та їхні віряни зазвичай звертають увагу на ті політичні сили, чия ідеологія та зовнішньополітичний вектор відповідають церковним спрямуванням. У нашому випадку імовірний загальний сценарій був таким – віряни УПЦ КП і частково УАПЦ були схильні підтримувати правоцентристські, націонал-демократичні та частково праві прозахідні політичні партії та блоки. Водночас, віряни УПЦ МП нерідко віддавали перевагу лівим, лівоцентристським а часом і проросійським політичним силам. Звичною для них практикою було звернення церков України до своїх вірян напередодні політичних виборів, часто з натяком або агітацією за певного, часто проросійського кандидата.

Крім того, як відомо, УПЦ та УПЦ КП брали участь у діяльності Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій (ВРЦіРО) [23]. До слова, ця міжконфесійна та міжрелігійна організація існує в Україні з 1996 р. і включає православних, католиків, протестантів, юдеїв та мусульман. Рада була створена українським урядом з метою мінімізації в майбутньому різномірних конфліктів на конфесійному поприщі (міжправославних та католицько-

православних) конфліктів, які що були доволі поширеними для першої половини 1990-х рр.

Можна констатувати, що після Помаранчевої революції, 2004 р., ВРЦіРО вийшла з-під контролю урядових структур і стала незалежною інституцією. З того часу Рада оприлюднювала численні звернення до Президента, парламенту та українського суспільства з різних актуальних питань суспільного та політичного характеру.

Як відомо, головною метою протестів наприкінці листопада 2013 р. була підтримка євроінтеграційного курсу України, підписання асоціації із Європейським Союзом. У зв'язку із цим, необхідно зазначити, що 30 листопада 2013 р. частина членів ВРЦіРО опублікувала документ «Звернення Церков і релігійних організацій до українського народу», у якому релігійні лідери виступили за державну політику європейської інтеграції: «...майбутнє України природно обумовлене нашим історичним корінням – бути незалежною державою в колі вільних європейських народів» [24]. Це звернення з'явилося, між іншим, напередодні візиту релігійних діячів до Європейського парламенту в Страсбурзі та Європейської Ради в Брюсселі.

Хоча потрібно тут також відзначити, що документ не був підписаний усіма членами ВРЦіРО, хоча і відображав панівні тенденції в Раді. Багато критики щодо цього документу йшло від спільноти УПЦ, яка просила голову цієї церкви митрополита Володимира (Сабодана) не підписувати його та виражала виразний скептицизм щодо євроінтеграції. Звісно ж, що між груднем 2013 р. та лютим 2014 р. ВРЦіРО реагувала на всі події Майдану та оприлюднила, врешті, сім офіційних звернень, декларацій та комюніке. В усіх цих документах відчувалася підтримка протестуючих та засуджувалися будь-які форми насильства.

А почалося все, як відомо, із того, що в ніч проти 30 листопада 2013 р. від Церкви Різдва Хрестового до воріт Свято-Михайлівського монастиря прийшли студенти, яких жорстоко побили на Майдані Незалежності. Вони просили захистити їх від «опонентів». Так прокоментував цю подію тогочасний

проректор Київської Православної Богословської Академії протоієрей Олександр Трофимлюк, який тієї ночі був старшим у монастирі: «Десь о п'ятій годині ранку ми почули крики та стук у двері навчального та монастирського корпусів. Як з'ясувалось, це частина втікачів з Майдану потрапила на територію монастиря через задню металеву огорожу і почала грукати ченці вийшли і відкрили велику браму ..., ...далі все відбувалось дуже стихійно, на рівні інстинктів - були люди, що кричали про допомогу, і ми їй надали» [40, с. 31]. Поговоривши з Патріархом Філаретом, священники УПЦ КП дійшли згоди, і вирішили надати першу допомогу, пустити студентів переночувати. Хоча, монастир не є розлогим, і там могло і не вистачити місця для поранених. У результаті, люди стелили собі хідники на підлогу і там лягали спати. Монахи читали за них і для них молитви. Упродовж цілого наступного кияни і гості столиці сходилися на Михайлівську площу перед монастирем, виражаючи тим самим свою незгоду із діями влади, а дехто й усю ніч проти 1 грудня залишалися біля на площі поблизу Михайлівського Собору. (Треба також відмітити, що монастир знаходився всього в 10 хвилинах пішої ходи від Майдану Незалежності і можна промовисто зазначити, що став знаковою частиною інфраструктури Майдану упродовж тих трьох вікопомних місяців протестів. У монастирі був розташований пункт першої медичної допомоги, а в лютому 2014 р. він став саме тим місцем, куди зносили тіла загиблих майданівців).

Тож, можна говорити про те, що Свято-Михайлівський собор був «душею Революції Гідності». У ніч на 11 грудня 2013 р. по суті вперше за вісім століть (із паузою у 60 років руйнації собору) Київ почув набат Михайлівського Золотоверхого собору. Тоді було побоювання, що правоохоронці проведуть «зачистки» маніфестантів Євромайдану. Священники забили у дзвони о третій годині ночі того дня, тим самим закликаючи киян допомогти людям [42].

За спеціальним дозволом намісника монастиря, дзвонар Іван Сидор розпочав промовисте дзвоніння. Проте як уже зазначалося, перших поранених з Майдану монахи впустили за декілька днів до цього, під час розгону

студентських мирних протестів. Зі спогадів архімандрита Лаврентія, стало відомо, що не лише люди на Майдані а й кияни були дуже організованими, приносили їжу, одяг, ліки. Траплялися випадки, що кияни до своїх домівок брали поранених майданівців і виходжували їх. Більше того, у приміщенні Михайлівського монастиря цілодобово надавали допомогу пораненим. Як зазначав у своїх спогадах Лаврентій, медикаментів було достатньо, оскільки благодійні організації щодня постачали потрібні речі. Легкопоранені люди самі намагалися доходити до місця, де надавалася перша медична допомога, а уже важкопоранених до медичних працівників доставляли інші учасники Майдану [42]. Можна говорити, що монастир був своєрідною лікарнею, де надавали допомогу людям з легкими пораненнями, натомість у трапезній церкві Апостола Іоана Богослова навіть влаштували хірургічне відділення, надаючи там допомогу важкопораненим. Симптоматично, що на допомогу людям вийшли медики київських лікарень, а також були присутніми медсестри-волонтери. Кожна із цих медсестер виконувала на якісному рівні свій професійний обов'язок.

Збереглися окремі дані із «повсякденного життя» Михайлівського монастиря періоду Революції Гідності. У самому соборі священнослужителі розстеляли килими, де люди могли спати та відпочивати. На іншій частині храму священики продовжували молитись. По суті, собор був відчиненим впродовж часу тривання Майдану. Тисячі людей приходили до собору – хтось помолитися, а хтось просто відпочити. Це було своєрідне пристанище у час Майдану, осердя милосердя і добра потерпілим захисникам України. Показово, що це був храм Православної Церкви – УПЦ КП [42]. В соборі пізніше було навіть сформовано списки людей, які загинули, і щодня за упокій їхніх душ молилися як священики, так і звичайні люди.

Багато українців вже після закінчення Майдану приходили до монастиря, щоб поспілкуватися з монахами, згадати кожену годину проведenu у цьому сакральному місці [45].

Патріарх Філарет (Денисенко) часто промовляв фразу «Якщо ми з Богом, то й Бог з нами, а якщо Бог з нами – з нами і перемога». Ці слова мають в собі дуже велику мотивацію та символічну віру в те, що хто врешті має віру, той завжди вважається захищеним від усього зла. В той момент, коли люди відчули себе в небезпеці, їм на допомогу прийшла молитва та підтримка священників (у даному випадку УПЦ КП).

Із цього одразу виникає питання – а як би склалися події, якщо би УПЦ КП стала на бік влади та захищала їхні інтереси? Уважаємо, що ця Церква поступила, так, як і мало би бути, вона дала зрозуміти суспільству, що вони є потрібними в цьому світі. І навпаки – якби не суспільство, то Церква б не мала можливості цього зробити, вона і надалі підтримувала владні інтереси. Імовірно, що події на Майдані змінили і саму Православну Церкву яка значно наблизилася до людей. Наважимося на припущення – якби не перемога Майдану, не факт, що відбулися б зміни в релігійному векторі. Саме результат Революції Гідності, проєвропейський вектор розвитку змінив думку багатьох священників православних конфесій. Більшість настоятелів змінили свою думку в правильне русло. На Майдані було багато людей, які не вірили в Бога, або відносилися до віри індіферентно, але побачивши таке об'єднання з Церквою, молилися разом з усіма. Більше того, можемо говорити, що на Майдані об'єдналися не тільки люди різних конфесій і Церков, а й самі настоятелі. На захист свободи та християнських цінностей виступили Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Автокефальна Православна Церква, Українська Греко-Католицька Церква, Римо-Католицька, протестантські та інші церкви. Для людей було важливо побачити правильну орієнтацію Церкви. Настоятелі та священники багатьох Церков старалися підтримати людей на Майдані, створювали молитовні намети, молилися разом з людьми, відправляли богослужіння та навіть вночі чергували на барикадах.

1 грудня 2013 р. о 12 годині у Києві біля пам'ятника Тарасу Шевченку відбулося Народне Віче, а далі сотні тисяч киян та гостей міста зібралися на Майдані Незалежності та попрямували до Адміністрації Президента, де як

відомо відбулося побиття людей. Згодом президент Віктор Янукович зібрав представників українського суспільства, де Патріарх Філарет прямо дорікав главі держави за невиконання ним обіцяної всьому народу Євроінтеграції [26].

Відзначимо, що участь духовенства УПЦ КП у Майдані отримала благословення від патріарха Філарета – голови цієї церкви. Священники УПЦ КП, як і священнослужителі інших церков, морально підтримували протестуючих, проводили духовні розмови, здійснювали різні релігійні обряди (сповідь, причастя), публічні молебні, а найголовніше – відмовляли молитви за них. Молебні були найбільш поширеною практикою, оскільки ініціювалися зі сцени Майдану та були зверненні до всіх протестувальників.

Уважаємо, що однією з причин того, що УПЦ КП активно підтримувала протестні акції було те, що тогочасний президент Віктор Янукович планував ліквідувати цю церкву в перший рік свого президентства (загальновідомо, що В.Янукович уважав себе вірянином УПЦ МП, усіляко підтримуючи цю конфесію) . До того ж у УПЦ КП довга історія відносин із націоналістичними та демократичними силами, які брали активну участь у Майдані [25].

Український церковно-релігійний аналітик Денис Шестопапець [26] виділив декілька риторичних акцентів щодо діяльності УПЦ КП: а) церква підтримувала український народ; б) церква не являється стороною конфлікту; в) церква перебуває поза політикою. Ці розмірковування аналітика тісно пов'язані одне з одним. Д. Шестопапець звертає увагу, що ці три позиції є швидше частиною загальної церковної ідеології зазначеної вище Церкви. По-перше, тогочасні соціологічні дослідження сигналізували, що лише 50 % українців підтримували Революцію Гідності. По-друге, як показували події, заяви Філарета, свого роду, «узаконювали» Майдан та його вимоги. По-третє, попри «філаретівські» тези, що церква принципово знаходиться поза політикою, більш притаманною цій церкві є «гасло-символ»: «у незалежній державі має бути незалежна церква». Тож, за Д. Шестопапальцем, УПЦ КП можна було визначити як «публічну Церкву на державному рівні» [27].

Ситуація зі ставленням УПЦ МП до Майдану є дещо складнішою. На офіційному рівні УПЦ не підтримувала й не благословляла участь своєї пастви у подіях Майдану. Отже, офіційно цієї церкви не було на Майдані і вона намагалася триматися від політичних подій якомога далі. УПЦ МП на перший погляд слідувала тезі про те, що церква знаходиться поза політикою. Але це аж ніяк не означає, що її духовенства та мирян не було на Майдані.

На перших порах, усі офіційні звернення УПЦ МП (наприкінці 2013 р. і на початку 2014 р.), однак, були спрямовані не на підтримку людей на Майдані чи навпаки – влади, а радше на засудження насильства з обох боків. Позиція цієї церкви, як уже зазначалося нами вище, була такою: Церква знаходиться поза політикою, духовенство та миряни дотримуються різних політичних позицій, а отже, церква загалом не може підтримувати тільки одну політичну силу.

Проте, покликаючись на різні першоджерела, можна судити, що багато священників та вірян УПЦ МП перебували на Майдані. Їхня активність до певної міри відрізнялася від вірян інших церков тим, що вони не мали свого молитовного намету і не здійснювали релігійних практик. Своєрідний спікер церкви, священник Георгій Коваленко, пояснював відсутність молитовного намету так: «Київ має достатню кількість церков та інших культових споруд, які повністю задовольняють релігійні потреби киян та гостей міста» [28].

Духovenство та миряни УПЦ МП публічно або «кулуарно» висловлювали свої різні, часом навіть протилежні, позиції та погляди щодо Майдану. Але, звісно, можна виділити основні позиції всередині Церкви. УПЦ МП назагал мала критичне ставлення до вимог Майдану, а дехто з духовенства мали відверто негативне ставлення до Майдану. Зокрема, намісник Києво-Печерської лаври, архієпископ Павло (Лебідь) публічно прокляв Майдан та брутально відзивався про «майданівців». Подібні негативні оцінки давали деякі відомі київські священники (скажімо, голова місіонерського відділу Київської єпархії Андрій Ткачов у своїх проповідях відверто і суворо засудив Майдан та учасників протестів і закликав свою паству не брати в них участь). Його

проповіді стали широко відомими завдяки всесвітній мережі інтернет, в грудні 2013 р. та січні 2014 р. Андрій Ткачов у проповідях говорив, що молиться, щоб Господь Бог наслав хвороби на протестувальників. Це, до слова, викликало негативну реакцію не тільки в суспільстві, але й у самій УПЦ МП – у ту пору з'явилася інформація, що Ткачова викликав до себе керуючий справами УПЦ МП, митрополит Антоній (Паканич) для обговорення цієї проповіді. Більше того, той ніби визнав свою провину, але після завершення Майдану переїхав до Москви. Невдовзі, Кіріл Фролов, більше відомий як один із ідеологів «русского мира», представляв переїзд А.Ткачова як результат нібито політичних репресій нової влади [29], хоча вірогідніше, що він був запрошений до Москви на кращу церковну посаду з перспективою подальшого розвитку його діяльності [30].

Цікаво також, як позиція ієрархів УПЦ МП вплинула на Віталія Кличка – одного із трьох опозиційних політиків, які представляли Майдан у переговорах із президентом Віктором Януковичем. Анатолій Калюжний – активний учасник Майдану та голова Ради незалежних церков, пастор п'ятидесятницької церкви «Нове Життя» описує ці переговори: «Кличко сильно комплексував через те, що є членом Православної Церкви Московського Патріархату. Активісти останньої піддавали його, образно кажучи, «анафемі» за діяльність на Майдані й вимагали, щоб він заспокоївся. Він не знався на різноманітті церков і думав, що УПЦ (МП) – це одна-єдина Церква. Він страждав від внутрішнього протиріччя: з одного боку, він розумів, що треба бути на Майдані, з іншого – у Церкві його не благословили» [31].

Можна констатувати, що офіційна позиція УПЦ МП була викликана тим, що влада часто ідентифікувала себе саме із цією церквою. Її віряни здебільшого з центральної та східної України не лише голосували за Партію Регіонів, що була тоді при владі, але й підтримували інтеграцію України із Росією та Білоруссю, а не з Європою. Якщо взяти до уваги, що Віктор Янукович, який був лідером Партії Регіонів та вірянном УПЦ МП, мав проросійські політичні погляди, то не дивно, що українське суспільство асоціювало УПЦ МП із режимом Януковича.

Разом із тим, священиками УПЦ МП було здійснено декілька заяв на підтримку Майдану. Наприклад, 10 грудня 2013 р. 25 священників УПЦ МП опублікували звернення, в якому вони виступили за інтеграцію з Європою та її цінності. Але у зверненні підкреслювалося, що в основі українського «європоцентризму» мали би бути закладені християнські цінності. Священники УПЦ МП закликали українців об'єднатися, попри регіональні відмінності, та сформулювали конкретні заповіді для мирного опору: «Дотримуйся законів і поважай свободу кожного», «Не піддавайся на провокації», «Допомагай ближньому, чим можеш» та «Гаси агресію. Силовики й “тітушки” – також твої ближні» [32]. Такі гасла зазвичай лунали з уст представників цієї конфесії.

На гадці також миротворницька акція монахів УПЦ МП, котрі стояли між «Беркутом» та протестувальниками упродовж ночі 21 січня 2014 р. Такі вчинки священників були доволі поширеним явищем. До монахів, які молилися часто після 23 години приєднувалося і протестантське духовенство та миряни. Траплялося, що допоки вони молилися не було насильницької конфронтації, але як тільки монахи закінчували свою «молитовну акцію», зіткнення продовжувалися.

Уривчасто траплялися й суперечливі думки – мовляв, монахи стояли на боці міліції, бо їхня молитва нібито дала змогу «Беркуту» перегрупуватися та підтягнути спецтехніку [33]. Це, на наш погляд, ще раз підтверджує тезу, що УПЦ МП не сприймалася як невід'ємна частина Майдану. У якийсь момент нуртувала інформація (але здебільшого на рівні чуток), що учасники анти-Майдану та «тітушки» ночували в Києво-Печерській лаврі. Щоправда, в одному інтерв'ю Юрій Чорноморець висловив думку, що за цими чутками не було реальних фактів [34]. Але в будь-якому випадку цей епізод демонструє загальний настрій Майдану щодо УПЦ МП як «Московської церкви», що офіційно не підтримує Майдан на відміну від УПЦ КП, УАПЦ та УГКЦ.

Якоюсь мірою, своєрідним зламом Революції Гідності стали зіткнення на вулиці Грушевського в Києві, 21 січня 2014 р., які призвели до загибелі кількох людей. Ширилися інформація, що це був серйозний крок у напрямку початку

громадянської війни в Україні. Усі релігійні організації задекларували необхідність пошуку мирного шляху вирішення конфлікту. Кілька священників УПЦ поширили заяву, яку потім підписували віряни УПЦ МП та інших православних та протестантських церков:

Мали місце заклики очільників українських церков та особисто глави УПЦ МП – митрополита Київського і всієї України Володимира (Сабадана) до миру, але влада не робила відповідних кроків для врегулювання конфліктних ситуацій, припинення насильства та започаткування справжнього діалогу [35].

Звісно, що крім офіційної позиції УПЦ МП, були й інші погляди усередині цієї церкви. Зокрема навіть ширилася петиція від кількох православних християн до керівництва УПЦ МП, щоб «відлучити від церкви й анафемствувати Віктора Януковича» [36]. Хоча такі думки знаходилися в очевидній меншості.

Таким чином, УПЦ МП, зайняла у цих подіях досить непросту позицію. Одні з представників МП молилися за «Беркут» та навіть проклинали людей, інші тихо і щиро молилися за поранених, закликаючи владу припинити кровопролиття. УПЦ МП вірогідно напряду залежала від своїх очільників, тобто від вищого представництва, і в цьому випадку представництво цієї Церкви відрізнялося від представництва КП антимайданівськими висловлюваннями. Настоятель Києво-Печерської Лаври владика Павло, про якого йшлося вище обіцяв Януковичу, що «церква з вами до кінця»[36], а Одеський митрополит Агафангел красномовно стверджував, що на Майдані «зібралися всі сили пекла»[66]. Після цього УПЦ МП почала втрачати своє значення в очах українського народу, і відповідно уже так і не змогла повернути довіру парафіян, поступово втрачаючи свій авторитет. В той час, УПЦ КП рейтинг в очах людей підняла, стала авторитетом для українського суспільства.

До слова, ставало очевидно, що перевага МП серед інших православних церков в Україні була штучно створеною. Президент В. Янукович добре розумів позицію Церкви і старався «потягти її на свій бік». Було заплановано

встановити своєрідну монополію УПЦ МП в Україні. Шкода, але зазвичай проросійська позиція МП залишила дуже великий відбиток у людських серцях, які до цього моменту тільки покладалися на позицію цієї Церкви. Після подій Майдану, суспільство зробило остаточні висновки, і довірилося УПЦ КП. Цим можна пояснити ту обставину, що після Майдану зріс рейтинг УПЦ КП і навпаки рейтинг УПЦ МП пішов на спад. Цікаво, що Українська Автокефальна Православна Церква також дещо втратила свій авторитет серед українців, які так і не змогли об'єднатися з УПЦ КП. В результаті того Церква втрачала свою найважливішу святиню – Андріївську церкву. Також зачинилося безліч церков на Івано-Франківщині, Хмельниччині та Тернопільщині. УАПЦ втрачала своїх парафіян, і що найголовніше, свій релігійний авторитет на користь УПЦ КП. Цікаво, що ці метаморфози до якоїсь міри пришвидшували об'єднання православ'я.

Назагал, ведучи мову чи про «релігійний контент» Майдану, думки розбігаються адже конфесій під час Революції Гідності було чимало, і відповідно кожна з них займала свою позицію. Можна навіть говорити, що релігійність стала однією із форм громадянського суспільства. На Майдані почала з'являтися нова Церква, якій люди почали довіряти значно більше. Вона виборола довіру серед значної частини українців. Можна констатувати, що Церква разом з народом стала до боротьби з владою, якій не довіряли. Звичайно, що не йде мова про всі православні конфесії, але все ж таки події Майдану дозволили і Церкві і вірянам-християнам переосмислити своє бачення.

Тут, у цьому контексті вартує, на наш погляд, вести мову і про благодійницьку діяльність, яка є найдавнішою християнською й гуманістичною традицією. Найбільша потреба якраз і виникає під час війн та різномірних соціальних заворушень. Так було в роки Першої та Другої світових воєн, що стали трагедією для українського народу, оскільки у час війни українські землі перетворилися на театр бойових дій або прифронтову зону. Так, врешті, і

сталось в 2014 р., коли в Україні розгорнувся озброєний конфлікт [67, с. 302-303].

Узагалі, події 2014 р. стали для українців черговим випробуванням: Майдан, окупація Криму, а згодом конфлікт на Донбасі. В таку пору людина підсвідомо звертається до Бога, починає переосмислювати свої стосунки з Творцем. Цей рік став характерним випробуванням і для Церкви в Україні. Наведемо невеликий текст архієпископа Ігоря (Ісіченко) – єпарха Харківського і Полтавського Української Автокефальної Православної Церкви: «Революція Гідності подарувала Церкві шанс на реалізацію її справжнього покликання: вести наділене цим даром творіння на зустріч із Творцем. Зустріч у молитві, в таїнствах, а згодом – у вічному житті»[39]. Тим самим, для Православної Церкви МП настала реальна можливість повернутися в громадський простір та подолати недовіру народу через активну допомогу людям на Майдані. Перед Церквою стояли виклики, своєрідна дилема: служіння священників і мирян на Майдані, бути духовними капеланами, проводити благодійницьку роботу або стояти осторонь цих подій.

Аналізуючи благодійну діяльність Православної Церкви (і УПЦ МП і УПЦ КП) можна виділити наступні спрямування: 1) звернення до державної влади із закликом припинити кровопролиття; 2) звернення до вірян з проханням посилити молитви за мир в Батьківщині 3) заклики допомагати пораненим, постраждалим, а також вимушеним переселенцям.

За словами керуючого справами УПЦ МП, Українська Православна Церква надала гуманітарну допомогу, сумарна кількість якої перевищувала 500 тонн. Працювала також місія «Милосердя без кордонів»[60], яка за час конфлікту доставила на Схід України гуманітарної допомоги на суму понад 5 мільйонів гривень. Місія, до слова, має міжнародний статус та тісто співпрацювала з Організацією Об'єднаних Націй. З іншого боку, необхідно констатувати про відсутність в українських православних церкв своєрідного внутрішнього проукраїнського консенсусу та узгодженості церков. І навпаки – чи зможе УПЦ МП визнати свою ідентичність та повернути довіру народу.

Дещо згодом (про це мова далі) Священний Синод УПЦ КП схвалив і підтримав позицію Патріарха Київського і всієї Русі-України Філарета з приводу тогочасної суспільно-політичної ситуації в Україні, яка висловлювалася в заявах, зверненнях та публічних виступах. Згодом було прийнято спеціальне звернення до українського народу та Президента України Віктора Януковича із закликом до діалогу та мирного вирішення існуючих суспільних і політичних протиріч [9]. Крім того, Священний Синод закликав усю повноту Київського Патріархату та всіх вірян до посиленої молитви за Україну і український народ, за мир і недопущення міжусобної брані [3].

22 січня 2014 року Священний Синод звернувся до всеукраїнської пастви і всіх вірян та благословив у всіх храмах Київського Патріархату під час богослужінь виголошувати на потрійній ектенії після прохання про Богом бережену Україну нашу, додаткові прохання, а також у визначений священиком час, підносити особливу молитву за Україну, затвердивши запропоновані тексти додаткового прохання і самої молитви [40, с. 32].

22 січня Синод також, підтримав Заяву Патріарха Київського і всієї Русі-України Філарета від 21 січня 2014 р. під назвою «Пам'ятайте про особисту відповідальність!». Тим самим, цим він кореспондував, що відповідальність повністю відображає позицію УПЦ Київського Патріархату із цього питання. На офіційному сайті Президента України невдовзі з'явилася інформація про нагородження Святішого Патріарха Філарета орденом «За заслуги», від якого він згодом відмовився. Священнослужитель пояснив своє рішення тим, що у важкий час для країни і для нього, зокрема, це буде не зовсім вірно та коректно отримати такий орден [40, с.32].

Можна говорити, що залежно від конкретно конфесійного розуміння, можливості або неможливості включення релігії в соціально-політичні процеси, релігійні організації продемонстрували той чи інший рівень своєї присутності на Майдані, засвідчили велике бажання християнської і навіть міжрелігійної єдності. Для більшості українських християн та представників інших вірувань Майдан став чинником єднання і нівелював багато усталених думок щодо

неможливості міжконфесійного порозуміння. На Майдані були різні і за освітою, і за церковною ієрархією, і за належністю до тієї чи іншої конфесії представників [66]. Крім того, як уже відзначалося, у подіях Майдану увиразнилася соціальна і гуманітарно-благодійницька діяльність конфесій (надання добродійної допомоги, розширення осередків гуманітарної допомоги тощо), спостерігалася активізація душпастирської роботи. Церква в Революції Гідності також виконала найважливішу для суспільства та найприроднішу для самої Церкви духовно-етичну місію.

Як наслідок у час Революції Гідності з'явилося поняття «наша українська Церква». Насправді, на Майдані ніхто не запитував чи віриш ти у Бога, чи до якої церкви ходиш, усіх єднали спільні молитви, і кожного дня ще більше і більше людей глибоко занурювалися у віру, стійкіше усвідомлюючи, що Церква може бути одна. По суті, стоячи на Майдані вони мріяли про помісну українську Церкву майбутнього.

Тож, не варто дивуватися виразній громадянській позиції Української Православної Церкви в умовах державної незалежності України, у час Революції гідності. Представники вищого духовенства одразу ж підтримали українських студентів, які вийшли на майдан Незалежності з протестом проти відкликання президентом В.Януковичем євроінтеграційного курсу України. Перш за все, церкви закликають до національної єдності, до обов'язкового збереження України.

Найбільше з Церков до збереження національної єдності закликала УПЦ КП. Вони щодня наголошували на тому, що влада не повинна замикатися у собі, а йти на діалог з суспільством. Якщо цього не відбудеться, то без крові до цієї мети нам не дійти. З іншого боку, із перших днів Майдану священикам не завжди давали можливості виступати перед публікою, побоюючись того що вони можуть піти за владою. Але в той момент склалася протилежна ситуація, і священики після того як стали на захист студентів, отримали значну більшу довіру від людей.

Цікаво, що згадуючи події які відбувалися в Україні протягом останніх століть, ми бачили постійну боротьбу людей з владою і після кожного протистояння люди наворачалися до Бога, з вірою в те, що він єдина допомога для них. Так само і в час Майдану люди звернулися до Бога, до настоятелів Церков, просячи допомоги. Церква (у тому числі і Православна) зрозуміла свою місію, а народ почув Церкву. Можна сказати, що релігійний чинник на Майдані виконував роль об'єднуючого фактору. Церква і суспільство тоді об'єдналися і разом змогли дійти до певної мети. І вірогідно саме тому, Церква і стала авторитетом для українського суспільства.

Але можна підсумувати й наступне: Майдан підтримали передусім ті Церкви, для яких українська земля є батьківщиною. Тож найбільше Майдан підтримали представили УГКЦ та УПЦ КП, тому що коріння їхніх релігійних витоків, саме з української землі, вони побачили, що настав час ставати на захист, свого, рідного.

Отже, на Майдані знаходилися представники різних конфесій, віруючих та не віруючих – були і лютерани, і п'ятидесятники, і баптисти, навіть українські неоязичники прийшли на Майдан, хоча вони до цієї теми мабуть і не мали ніякого відношення. УПЦ МП, яка по суті підпорядковувалася зарубіжному релігійному центру, включала в себе чимало різних представників, які не підтримували державну незалежність України, а радше «старалися допомагати розвиватися Російській Федерації». Деякі представники УПЦ МП все ж зверталися до українського народу із закликами любові та миру.

Підсумовуючи, зауважимо, що найбільший вклад в Революцію Гідності внесли такі конфесії як УГКЦ, УПЦ КП та УАПЦ. Їхня патріотична політика призвела до зростання великої кількості прихильників. Розглядаючи ситуацію УПЦ МП, варто зазначити, що вона також активно брала участь у подіях Майдану, але всім нам відомо, що ця Церква маючи російське коріння, відповідно до цього має і вплив на свою діяльність проросійських сил. Тому їхня позиція кардинально відрізняється від позицій справді українських Церков. УПЦ продовжувала на той час залишатися в юрисдикції Московського

патріархату, а Московський патріархат всіма силами підтримував (і підтримує !) політику Володимира Путіна, а отже до певної міри сприяє військовому вторгненню РФ на територію України. Можна говорити, що Московський патріархат переважно не дослухався до пропозицій керівництва УПЦ – доволі толерантного та виваженого тогочасного митрополита всієї України Володимира (Сабодана) (помер у липні 2014 р.), часто все робив на свій лад, дослухаючись до проросійських позицій.

Ми мали спробою побачити, як зростала популярність УПЦ КП і навпаки – зменшувалася популярність і кількість парафіян УПЦ МП. Так, за даними опитувань до УПЦ КП станом на 2015 р. відносила себе понад половина опитаних громадян. УПЦ МП та УАПЦ натомість втрачали свій рейтинг.

Можна зробити проміжний висновок, що своєрідний злам відбувся в момент, коли церкви відкрили свої двері для порятунку поранених і потребуючих (після зачистки Майдану і нападу на студентське містечко). В людей після цього таки змінилося ставлення до церкви. І навпаки, тогочасна українська влада, яка намагалася знищити український народ, в результаті отримала засудження від практично усіх конфесій, які перебували на Майдані (за винятком здебільшого УПЦ МП).

Розділ 3 Співпраця православних ієрархів з українськими вірянами на Майдані (січень-лютий 2014 рр.)

Велика кількість вірян різних українських Церков брала участь у подіях Євромайдану, що спонукало ієрархів визначити свою позицію стосовно цих подій. Можемо говорити, що Майдан не лише як місце, але як і явище став своєрідним осередком справжньої екуменічної ідеї. Важливою мотиваційним фактором для суспільства у досить непростий час стала спільна пастирська діяльність між священиками різних конфесій – вони священнодіяли на Майдані, промовляли спільно молитву, яку часто читали цілодобово тощо.

Не варто тут нехтувати і священиками УПЦ МП, серед яких траплялися духовні особи, що щиро прагнули унормування стосунків (про це йшлося вище).

Варто додати, що священнослужителі УПЦ МП є передусім громадянами України, а отже повинні відстоювати інтереси не лише церкви, а й України, бо на якомусь етапі соціалізувалися в українське суспільство. Як відомо, часто зустрічаються звинувачення представників УПЦ МП в тому, що вони начебто мають спільні інтереси із сусідньою державою. Уважаємо ці обвинувачення не безпідставними, а як приклад наведемо випадки відстоювання митрополитами

Одеським і Ізмайльським Агафангелом (Саввін) і Донецьким і Маріупольським Іларіоном (Шукало) одіозно- концепції «Русского мира», яка належить патріарху Кірілу[21].

Крім того, твердимо, що живемо у «постсекулярну» епоху. Постсекулярну у тому сенсі, що Церкви повертаються до суспільного простору, відбувається виражена, на наш погляд, тенденція лаїцизації цивілізації. Постсекулярність також визнається іншим фактором – умовні кордони між «світським» та «священним» впали, і ми нібито опинилися раз і назавжди у єдиному культурному часовому просторі. Думається, що ці ознаки стають все виразнішими останнім часом. Вірогідно віддзеркаленням цього процесу і стала присутність Церков на Майдані, наявність госпіталю у Михайлівському монастирі, намагання Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій врегулювати взаємини між сторонами конфлікту також можна пояснити цією причиною. Церкви в цих випадках не діяли вже як «священна» влада, сакральна ланка, а така собі сила, яка стоїть поруч із владою світською.

Нині вже не існує кордонів між Церквою та суспільством як це було історично. Наприклад, парафія святого Димитрія Солунського що під Києвом змогла зібрати кошти на шість «швидких допомог» авто фірми «Рено». А про сотні бронжилетів, тепловізорів, теплих речей та продовольства мова не йде. У цілому допомога українських церков фронту нараховує сотні мільйонів гривень. Це підтверджує нашу думку, що в Україні церкви стали вже складовою частиною громадянського суспільства. Інша річ, що вже начебто на другому місці – те, що вони залишаються сакральною ланкою і владою.

На противагу – у деяких протестантських церков є принципова пацифістська позиція. Часом прагнення деяких архієреїв УПЦ допомагати армії зустрічало навіть певний спротив церкви і породжувало відповідні дискусії. Православні церкви відчутно консервативніші. В результаті таких процесів деякі парафії УПЦ КП і УАПЦ спрямували свої зусилля на допомогу мирному населенню, яке постраждало під час війни на сході. Відома допомогова місія

УПЦ КП –«Милосердя без кордонів» доставила у зону АТО сотні тонн продовольства.

Мають місце і тривожні тенденції. УПЦ МП при новому главі – митрополитові Онуфрії (Березовському) десь відгороджується від суспільства. Митрополит Онуфрій вважає, що священники мають провідувати лише тим особам, хто прийшов до храму. На думку глави УПЦ МП, всі віруючі мають бути схожими на ченців, а сама УПЦ стати своєрідним великим монастирем. Онуфрій відчутно консервативніший за свого попередника – Володимира Сабодана, який якщо би не хвороба Паркінсона, думається, що став би «проукраїнськішим»[36]. Виходить так, що парафіяни УПЦ МП мають бути пасивними, як ті ченці у монастирях. Якщо при покійному митрополитові Володимирі УПЦ МП стала по суті де-факто автокефальною і чинила певний спротив керівництву із Москви, то тепер позиції здано – сам «православно-онуфрійський» Київ став світоглядно ближчим до Москви аніж до Європи.

Українське суспільство нині гранично критичне до УПЦ МП передусім через використання терористами на сході православної символіки та ідей «руського міра», які проповідувала (і проповідує) РПЦ. Тому не дивно, що лідерство у православному просторі перехопила УПЦ КП. До 2014 р. сформувалася трійка лідерів за впливом відповідно УГКЦ, УПЦ КП і УПЦ МП. Після Революції Гідності патріарх Філарет у чомусь «монополізував» свій вплив, підкреслюючи роль УПЦ КП, замовчуючи внесок інших церков у підтримку Майдану.

Однак в цілому 2014-й став роком своєрідного триумфу патріарха Філарета, який поступово утверджувався в ролі загальнонаціонального релігійного лідера. Цікаво, що раніше такого роду «статуси» виносили лише католикам (Любомир Гузар, Святослав Шевчук), а тут раптом відбувся характерний світоглядний «зсув» у бік православного середовища.

Мусимо провести невелику паралель з діяльністю УГКЦ. УГКЦ докладала у час Майдану чи не найбільше зусиль для збереження миру на Майдані, але роками перебувала у світоглядному конфлікті з проросійськими

партіями, подекуди і з представниками УПМ МП. Але завжди духовенство цієї Церкви було відкритим до співпраці з православними.

Напрошується аналітична ниточка з діяльністю УПЦ МП. Вартує констатувати, що в середовищі духовенства УПЦ МП щодо входження України до Європи не було єдності. І ця обставина вагомо позначилася на поглядах вірян. Виходить, що духовенство УПЦ МП на наш погляд не хотіло донести до своїх віруючих думку, про імовірність європейської орієнтації України. А непідписання угоди про європейську асоціацію було лише приводом для виникнення протестів [44]. Становище УПЦ МП помітно ускладнилося після відмови підписати угоду про асоціацію з ЄС. Може і незручно було цій Церкві відмовлятися від підтримки євроінтеграції, але іншої лінії віднайдено таки не було. В умовах тих подій, УПЦ МП вибрала для себе кращий варіант – не ускладнювати стосунків ані з Януковичем, ані з патріархом Кирилом, і зменшила свою присутність на Майдані. Із цього приводу досить влучно висловився речник предстоятеля УПЦ МП Георгій Коваленко, який зауважив, що присутність цієї церкви на Майдані зумовлена потребою допомоги вірянам здійснювати церковні обряди [5, с.4].

Можна говорити, що УПЦ МП під час протестного руху 2013–2014 рр. не демонструвала свою місію, вона навіть неприродньо її зменшувала, покликаючись на потреби вірних. Але частина духовенства УПЦ МП була проти конформістських дій верхівки, і заявила, що цілком можливим є варіант, при якому проукраїнська частина кліриків та вірних перейдуть до «лав» УПЦ КП. В цьому випадку все залежатиме від виборів нового митрополита УПЦ МП (Володимир Сабодан тоді відчутно здавав на здоров'ї) Серед кандидатів на митрополичу кафедру УМЦ МП були представлені як проукраїнсько так і проросійсько налаштовані кандидати. Зрештою як уже відомо наступником став відверто проросійсько націлений Онуфрій (Березовський). (До слова, цей архієрей свого часу був єпископом Івано-Франківським, а народився і довгий проміжок часу пробув єпископом на своїй малій батьківщині – Буковині. Народився на Вижниччині).

Можемо говорити, що роль православних церков на Майдані з перших же днів була не чітко скристалізованою. Священнослужителі швидше за все виступали як громадяни України. Уже після побиття студентів, 30 листопада, УПЦ МП засудила силовий розгін Майдану. Саме із цього моменту можна говорити про розкол цієї Церкви – з одного боку постає оновлена церква на Майдані, яка визначилася з роллю допомагати і підтримувати потребуєчим, – з іншого зашкарубла в русофільстві «батюшкінська братія-паства».

Окремі священники УПЦ КП були впевненими, що Майдан завжди був у природі українства, окреслювали Майдан, як «етнічне українське явище, яке почалося ще з часів козаччини». Вони як правило, уболівали за долю своєї Батьківщини і виступали проти кровопролиття. Також ця частина духовенства були «непідробними у молитві за постраждалих» [58].

Із вище написаного можна сказати, що Православні Церкви України реагували по-різному. УПЦ КП і УАПЦ як правило визнали Майдан як важливе позитивне суспільне явище, на основі спільних національних і демократичних цінностей і вірою у Господа Бога, інша ж роздвоїлася. Менша (але більш незалежна) частина духовенства УПЦ МП зайняла миротворчу позицію, щиро прагнучи запобігти кровопролиттю. Ця частина виконувала на Майдані по справжньому пастирську місію. Більша ж частина духовенства цієї Церкви здебільшого виконувала прагнення «провладні», «адмінресурсні» (покликаючись на тезу, що президент Віктор Янукович є вірянином УПЦ МП).

З'ясування того чи підтримувало духовенство УПЦ МП події Майдану впродовж зими 2013–2014 рр., є одним з найважливіших критеріїв, аби оцінити її «націоцентричність». Дехто зі священників УПЦ МП стверджував, що вони перебували на Майдані, для того, щоб закликати народ до об'єднання, до мирних форм протесту. Деякі священники були твердо переконаними, що Церква повинні допомагати, тим хто потребує допомоги, надавати духовну підтримку. Але під час Революції Гідності УПЦ МП втратила почала таки втручатися в політичну сферу. Розгубившись у майданівському велелюдді, церква з одного боку закликала владу до переговорів з представниками народу,

громадськими і політичними лідерами, але з іншого – «орієнтувалися на Кіріла» [50]. Значна кількість священників перебували на Майдані особисто, своєю присутністю «облагороджували» людей [51].

Ніхто не заперечуватиме роль молоді на Майдані. Підкреслюючи роль молодих людей, священник УПЦ КП зазначає, що «молоді люди підняли високу планку», вони діяли, а не просто співчували. Молодь повстала, щоб показати, що здатна самостійно виправити ситуацію Доволі несподіваною, але дуже логічною для віруючих людей є думка священника про те, що «найбільше, що Церква може зробити проти несправедливої влади, – перестати за неї молитися» [59]. Отці можуть і не бути на Майдані але бути у той час у храмах, промовляючи молитви і беручи участь у літургіях.

Є думка, що Майдан примирював людей. Про відсутність між Церквами розходжень заявив архієпископ УПЦ КП Євстратій (Зоря). Він висловив впевненість, що навіть УПЦ МП, яка тоді голувала на ВРЦіРО засуджувала дії влади. І слід зазначити, що духовенству УПЦ МП, яке було на Майдані, важче було прийняти таке рішення, оскільки центр Церкви, як відомо, знаходиться у Москві, яка своєю чергою, демонструє іншу позицію стосовно ситуації в Україні. Також, архієпископ провів паралелі між церквами Росії і України. У Росії одна конфесія тісно пов'язана з владою, доміную над всіма іншими, а в Україні навпаки не існує домінуючої конфесії і це більше сприяє діалогу між Церквами. [70].

Варто звернути погляд на позицію протестантів – в період Майдану вона дуже часто збігалася з позицією Православних церков. Пресвітер ЄХБ зазначає, що Церква виявляла підтримку молитвою за Україну, забезпечувала продуктами харчування, роздавала Євангелія, а також організувала видавництво «Молитовного вісника Майдану» [15], де публікувалася найсвіжіша інформація про події, які відбувалися на Майдані. Протестантські церкви так само як і православні, старалися забезпечувати учасників Майдану продуктами харчування, речами та медикаментами, допомагали встановлювати молитовні намети та відкривали церкви.

Тож Церкви не тільки надавали молитовну і духовну підтримку, а й матеріальну. Українські Церкви у час протистояння ставали рівними між собою, не звертаючи уваги на свою конфесію. Священики засуджували насильницькі дії проти громадян і закликали всіх до молитви [54].

Вірогідно, що більшість священиків УПЦ МП дотримувалися думки, про те, що цінності, які були проголошені на Майдані, знайдуть своє місце в сучасному суспільстві. Саме завдяки цим подіям, люди зрозуміли, що в житті є чимало моментів, над якими потрібно багато працювати. Після Майдану, зазначали деякі священики, «народилася нова нація, молоді люди, котрі розуміли, що треба слухатися голосу Церкви, бути в Церкві, бути під покровом Божим і вболівати за долю нашої Батьківщини, по-справжньому вболівати, не лише сидіти на дивані і в соціальних мережах, а своїми діями про це свідчити» [49]. Представники УПЦ КП наголошували, що «Майдан приніс зміни, але їх легко втратити, якщо нічого не робити» [58].

Можна зробити проміжний висновок, що «майданівські цінності» все ж знайшли своє місце в сучасному суспільстві. Кожен почав відчувати себе громадянином країни і Церква по суті виступила суспільно-значущим чинником в формуванні нових духовних орієнтирів соціуму. На думку священика УПЦ МП, до голосу Церкви обов'язково потрібно прислухатися, і до структури навчально-виховного процесу долучити заняття з «Християнської етики», бо це дасть змогу збільшити «потік моральності», а також формуватиме моральні засади всього суспільства [50].

Думки отця УПЦ МП розділяють і окремі священики УПЦ КП, які звертають увагу на те, що порядність, правда, чесність, гідність – це речі, які зараз у такому часто зіпсованому суспільстві часто баналізуються [52].

Досліджуючи цю роботу, важливим також було визначення предмета опіки Церкви в умовах побудови громадянського суспільства. І саме тут священики всіх конфесій погоджуються з цією думкою, що людина, будучи найбільшою цінністю, і є головним «предметом опіки». Але при цьому слід враховувати, на думку пресвітера ЄХБ, що в фундаментальних засадах

побудови громадянського суспільства повинні бути християнські цінності, а не гуманістичні – Бог у центрі, а не людина. Відповідно покликання Церкви є впливати на людей, змінюючи їхній світогляд, їхнє переконання, бачення світу [18].

Священики на Майдані виступали з різними ідеями, хтось підтримував, а хтось навпаки проклинав людей, які стояли на Майдані. Прикладом цього виступає священик УПЦ МП Андрій Ткачов. В своїй промові, він молився, «щоб Бог послав у серця людей страх, хворобу в кожен дім, благав, щоб було так, що один одного просто «зжире». Це виглядало настільки дисонуючи, що виникали навіть сумніви, що він несвідомо це робив, нібито хтось його налаштував на такі дії. Священик, запевняв, що ті люди, які на Майдані – «страшні вороги нашого майбутнього».

Ми вважаємо, що якби не Церква, то жертв на Майдані було би значно більше. «Церква на Майдані не була «за» чи «проти» Майдану. Вона була чинником свідчення істини, своєрідним видом стовпництва, – так писав душпастир Майдану о. Василь Рудейко [63]. Звідси, Церква прагнула примирити суспільство і владу. У приміщенні Свято-Михайлівського монастиря, було дуже багато людей, які потребували не тільки медичної підтримки, а й духовної. Там були і греко-католики і православні і протестанти. Ніхто там не зважав на конфесійну приналежність мітингарів. Священики не дозволяли людям падати духом, допомагали їм молитвою та своєю присутністю. Відомий священик, капелан Майдану Михайло Димид пояснює, що Церква не повинна підтримувати політичний блок, а навпаки свідчити істину та допомагати нужденним, і саме цього намагалися дотримуватися священики на Майдані. Отець Кирило Говорун, зазначав, що Церкви мають спільно, не зважаючи, на свою конфесію, будувати «правильні сходишки, для того, щоб допомогти людям на Майдані дійти до перемоги». Отець К. Говорун, закликав перейти від двовимірних стосунків «Церква-держава» до свого роду трьохвимірних – «Церква-держава-суспільство». У цій конфігурації держава начебто відходить на «третьій» план [43].

Зміни в Україні після Майдану, все ж таки відбулися. Майдан змінив відносини між українським суспільством та церквами, змінив у бік європейських цінностей саме суспільство, і країну в цілому. На Майдані Церкви отримали можливість видозмінитися, зламати ті стереотипи, які панували у стосунках між державою і Церквою з давніх здавен. Під час тривання Революції Гідності жоден із священників не ховався за біблійним гаслом «будь яка влада від Бога».

Раніше, в Україні було дуже мало випадків, коли Церква була з народом. Одним із таких фрагментів і став Майдан. Тепер де люди мушили свого роду «підніматися» до Церкви, а священники мушили досягти рівня суспільства, і відповідно для цього потрібно було змінити свої стосунки з владою.

На Майдані були також мирні та спокійні дні, але цей перебіг – це заслуга, передусім, священників. Насправді, вони багато працювали над тим, аби Революція Гідності, витримала тиск правоохоронних органів. Виглядало так, що зі священників вони ніби перетворилися на «простий народ», який разом з усіма прагнув змінити країну на краще. Священники разом з усіма мерзнули на морозі, охороняли барикади, потерпали від «Беркута», готували їжу, але крім того, як духовні особи, промовляли молитви та служили літургії, виконуючи тим самим свою духовну місію.

Як відомо, 18 лютого 2014 р. силовики оточили Майдан та здійснили невдалу спробу знищити табір. Вранці, 19 лютого, силовики відступили, але невдовзі розпочався розстріл Небесної Сотні [31]. Реакція представників духовенства була миттєвою. Так, вищі представники УПЦ КП, наказали починаючи з 20 лютого 2014 року припинити згадувати владу під час богослужінь, через те, що влада взагалі не звертає уваги на прохання простих людей. Зокрема, Філарет (Денисенко) нагадав представникам влади про власну відповідальність перед Богом, і благав припинити відкривати вогонь по невинних особах.

Коли ж 22 лютого 2014 р. президент В.Янукович утік із держави у Ростов, Священний Синод під головуванням Святійшого Патріарха Київського і всієї

Руси-України Філарета скасував «непоминання» влади у богослужіннях, але звернувся до проукраїнської частини УПЦ (МП) і УАПЦ із закликом розпочати діалог щодо об'єднання в єдину Помісну Православну Церкву. Невдовзі було утворено комісію для ведення діалогу, а 28 лютого 2014 р. під головуванням того ж Філарета Синод ухвалив рішення про необхідність промовляти особливі молитви за об'єднання українського православ'я та утворення єдиної Помісної Української Православної Церкви [21].

Цікаво, на наш погляд, зіставити події на Майдані з подіями, які відбулися в Росії 2012 р. на Болотній площі (тоді очільник РПЦ Кіріл (Гундяєв) підтримав розгін російським ОМОНОм багатотисячної мирної демонстрації. Звідси, можна говорити про унікальність українського народу – він, свого роду, надав можливість Церкві зробити вибір, а Церква, своєю чергою, також зробила правильний вибір та підтримала суспільство. Хоча самих священиків на Майдані було досить складно знайти – бо часто вони були одягнені, як прості люди, не всі у руках носили хрести. Отці були всюди, просто їх дуже часто плутали з простими світськими людьми.

Священик УПЦ КП Григорій Яновський, згадував, що бачив, як на Майдані били безвинних дітей. За його словами (а він виконував обов'язки настоятеля Київської парафії св. Миколая УПЦ КП) він на Майдані проводить весь час, навіть святкував своє день народження – уночі чергує на барикадах, а протягом дня відправляє літургії та молиться. На Майдані отець Г.Яновський вирізнявся тим, що носив будівельну каску, повсюдно носив епитрахиль. Більше того, він був переконаним, що саме ці атрибути священницького вбрання врятували йому життя під час штурму барикади 11 грудня 2013 р. Священик звернув увагу на те, що якби офіційно влада дозволила стріляти по медичних працівниках та священиках, «не залишилося б нікого, не зважаючи на вік, стан чи стать». За його словами, для «Беркута» не існує нічого святого, вони лише виконують наказ влади. Отець Г.Яновський разом зі своїми однодумцями та вірянами намагалися запобігти конфліктам, не допустити кровопролиття [45].

До слова, Похідну церкву св. Миколая, яка до 11 грудня 2013 р. стояла позаду барикад, що виходили на Європейську площу, під час штурму було знесено. «Всю священницьку атрибутику – особисті речі, ікони, богослужбове начиння, ризи священників розграбували силовики, які намагалися розгромити Майдан. Мало місце навіть мародерство. Потрощені речі скидали на самосвал, а згодом вивозили у невідомому напрямку [45]. Проте похідну Церкву вдалося таки відновити – її було перенесено і встановлено поруч із виходом у метро поблизу Будівлі профспілок. У Церкві не було багато ікон, була скромна, однак постійно було безліч людей. Люди приходили, молилися, залишали записки за здоров'я та упокій, знаходили там розуміння. Силовикам так і не вдалося ліквідувати цю храмову споруду.

Нерідко на Майдані окремі представники УПЦ МП робили суперечливі заяви про ситуацію. Наприклад, коли 12 грудня 2013 р. тривав круглий стіл щодо врегулювання ситуації в країні, настоятель Києво-Печерської Лаври, митрополит Вишгородський і Чорнобильський УПЦ МП Павло (Лебідь) висловив своє гранично негативне ставлення до присутності молодих людей на Євромайдані. Він красномовно твердив «Ми постійно чуємо: "Діти на майдані, діти на майдані". Чому туди пішли діти? Скільки платять тим дітям?». І навпаки він гучно захистив роботу правоохоронних органів: «Ви звинувачуєте міліцію, а чому ж, коли у вас якийсь трапляється негаразд, ви одразу кричите "де міліція?"»[45].

Були, звісно, і протилежні точки зору. Акцентуємо на позиції і діях предстоятеля Синодального інформаційно-просвітницького відділу УПЦ МП Георгія Коваленка, який 15 грудня 2013 р. поряд із представниками інших конфесій взяв участь в екуменічній молитві за мир та спокій в Україні. Він не заперечував діям молоді Майдану, а навпаки старався взяти участь та підтримати молодих осіб.

Назвемо також отця Андрія – представника УПЦ МП. Він усіляко переконував своїх колег-отців, що їхня Церква у складний час для України повинна дбати про кожного українця, надаючи йому духовну підтримку,

літературу, а якщо виникне потреба то священники повинні бути готовими фізично захистити майданівців. Отець Андрій запевняв, що кожне вище керівництво Церкви мало би підтримати акції, бо вони мають проукраїнське значення, а отці є громадянами України. Але акцентує, що рішення, як правильно поступити в тій чи іншій ситуації приймає кожна парафія. «Церква завжди відкрита для всіх людей, і вона завжди готова прийти на допомогу» – підсумовує отець Андрій.

Назагал, Церква досить активно проявила себе на Майдані, і саме ця обставина допомогла їй вберегтися у сучасному українському суспільному просторі. Це, на наш погляд, є промовистим виявом невіддільності Церкви від інтересів громади. До честі духовенства, отці також виступали зі сцени Майдану. У цілому, Церква демонструвала відданість не лише служінню Богові, а й незалежній державі та її народові. Церкви назагал виконали свою місію в суспільстві, репрезентованому Майданом, заради загальнолюдських та християнських цінностей – правди та любові. Відстоюючи свою позицію і в «постмайданівський» час, більшість українського духовенства сприяло духовному та національному відродженню, розширили сферу свого соціального служіння та закликали людей до єдності.

По суті, усі православні церкви були солідарними. Але все ж таки чи найбільше «дисонуючою» була позиція Української Православної Церкви МП. Вони здебільшого не були задоволеними тими подіями, які відбувалися на Майдані, їх зазвичай не влаштовувала активна громадянська позиція української молоді. Часто вони «ховалися за владою», яка давала наказ вбивати невинних людей. На нашу думку, Майдан став дуже сильним випробуванням для духовенства УПЦ МП, яке отці так і не пройшли. Було поставлено на карту все, бо по суті весь тогочасний український уряд, уся президентська адміністрація, вважали себе вірянами цієї церкви. Навздогін цій тезі, можна представити, що саме цю Церкву намагалися 30 листопада 2013 р. змусити виступити з «наведення конституційного порядку» (благословити розігнання

Майдану). Але більшість цього духовенства до їхньої честі не взяло на себе такої відповідальності.

По-друге, більшість священнослужителів цієї церкви і їхніх предстоятелів (в особі смертельно хворого Володимира Сабодана) ясно сказали, що вони засуджують насильство, і виступають за притягнення винних до відповідальності. Більше того, тоді митрополит Володимир головував у Всеукраїнській раді церков та релігійних організацій, і він також підписав це звернення Всеукраїнської ради церков та релігійних організацій.

Можна припустити, що більшість духовенства Української православної церкви МП свого часу також назагал підтримали український курс на євроінтеграцію. Але потворно і цинічно тут виглядає подальша ситуація, коли тогочасна українська влада намагалася примусити цю церкву йти проти мітингарів, які підтримували європейський курс України. Тобто у середовищі УПЦ МП є люди, які притримуються протилежних поглядів, – вони є і у Києві, і в Києво-Печерській лаврі, зокрема.

Хотілося би у цьому контексті згадати про дослідження відомої української релігієзнавиці Ольги Недавньої, яка поділила церковно-релігійний фактор Революції Гідності на п'ять етапів.

З ночі 29-30 листопада 2013 р. – від початку Євромайдану до розгону студентів, тривав перший етап. На цьому етапі УПЦ КП і УГКЦ в особах ієрархів видавали заяви у підтримку євроінтеграційного курсу України. Особливістю цього етапу, на її думку, є те, що студенти тоді ще не виявляли бажання, аби священнослужителі брали участь у подіях Майдану. Але така позиція змінилася із побиттям студентів на Майдані Незалежності кількома днями потому. Студенти, невдовзі знайшли прихисток в Свято-Михайлівському монастирі, що і видозмінило їхні переконання.

Другий етап розпочався проти ночі на 11 грудня 2013 р., – коли відбулася друга спроба розгону Майдану. Тоді всі без винятку конфесії(УПЦ КП, УГКЦ, УПЦ МП, УАПЦ, УАПЦ(о) в особі архієпископа Ігоря Ісіченка, навіть РКЦ та деякі протестантські Церкви) виступили проти побиття студентів. Кожної

неділі проходили віче, в яких брали участь священнослужителі різних конфесій. Було започатковано щогодинну традицію молитви на Майдані[53].

13 січня 2014 р. коли було опубліковано лист МКУ до УГКЦ, на думку О.Недавної, почався третій етап. У той час окремі священники УГКЦ, УПЦ КП, УАПЦ, РКЦ та деякі протестантські Церкви ставали своєрідним «живим щитом» між протестувальниками та «Беркутом» при спробі повторного розгону Майдану. До священників на майдані подекуди приєднувалися також представники мусульман та юдеїв. У той час тодішня влада починала чинити тиск на Церкви, які підтримували людей на Майдані, зокрема УГКЦ та УАПЦ.

Одразу після цього авторка виділяє четвертий етап, який протривав до початку силових протистоянь на вулиці Грушевського у Києві. З того часу Церква почала ставати для людей моральним авторитетом, «духовним оплотом», люди побачили та «відчули себе в надійних руках». Прийняття 16 січня 2014 року відомих диктаторських законів, спричинило до ще більшого спротиву і тиску влади на суспільство. Священники ще більше почали підтримувати людей, а люди довіряти отцям. В ніч з 16 на 17 січня 2014 р. священники різних конфесій освятили барикади на майдані.

П'ятий етап тривав до завершення найбільш кривавого періоду 18-20 лютого 2014 р. Священники здебільшого всіх конфесій, були щитом між протестувальниками та «Беркутом» на вулиці Грушевського в Києві. Церкви. Які головували та були приналежними до діяльності ВРЦіРО були посередниками між опозицією та владою.

Шостий етап, на нашу думку, триває і досі. Це період російської агресії і перед Церквами постають нові виклики, які спонукають до відповідних дій. Проте, це вже не є предметом нашого дослідження.

Підсумовуючи, можна сказати, що Церква відіграла провідну роль у подіях Майдану. Всі конфесії визнали Майдан як важливе для формування української нації суспільне явище. Таку тезу можемо промовити і стосовно УПЦ МП. Питання лише в тому, що духовенство цієї Церкви розділилося. Більш незалежно проводило миротворчу політику на Майдані, забезпечуючи

вірян незалежно від конфесійної приналежності. Більш «провладне» – походило пасивно, раз-по-раз чергуючи миротворчу риторичку із проросійськими гаслами.

Водночас, усі Церкви старалися максимально підтримувати народ молитовно, особистою присутністю священиків, допомагати матеріально. Події Майдану засвідчили готовність Церкви стати посередником у відносинах влади та суспільства. Досить важливою стала участь Церкви в налагодженні суспільних відносин в «постмайданівському» середовищі. Слід зазначити, що події листопада 2013–лютого 2014 рр. мали вагомий «зворотний злам» на різні конфесії, про що свідчить і реакція перших осіб церков з осудом дій влади та підтримкою протестуючих, а також участю самого духовенства в часи гострого суспільного протистояння, їхнє невідоме бажання особисто долучитися до подій Майдану. Все це сприяло формуванню в суспільстві нового погляду на Церкву не як «сторонньої» чи «відстороненої» сили, а як активного суб'єкту важливих подій в історії України.

Розділ 4 Дискусії про об'єднання Церков, як реакція на суспільнополітичну ситуацію в Україні 2013-2014рр.

Події на Майдані в роки Революції Гідності стали викликом для багатьох конфесій в Україні. Кожна із Церков повинна була зробити вибір стосовно своєї ідентичності, а також правильно обрати маневр своєї поведінки. В подіях Майдану кожна згадана нами вище церква мусила не лише здійснювати миротворчу місію, а й свого роду мусила подолати «внутрішні барикади» поміж себе та показати наміри спільно діяти на благо людей.

По завершенні Революції Гідності перед православними Церквами, як ніколи гостро постало завдання єдності. Тоді у «післямайданні» роки, коли Церкви «реанімувалися» у свідомості народу адже постала як сила, що спроможна бути разом з народом, розділяючи з людьми головні виклики. Це якраз показав Майдан. Крім того, усвідомивши цю ситуацію держава потребувала

об'єднуючого фактору, тобто Церкву і цю місію вповні могла би виконати тільки Православна Церква. Втративши довіру у народу, влада всіма силами намагалася мирно об'єднати, те що в той час уже майже було неможливим, тобто могла би, свого роду, опертися на Церкву. Логічно, що це відчув п'ятий президент України Петро Порошенко, який розпочав (забігаючи наперед успішно !) проводити зустрічі з церковною православною елітою України, закликав до екуменічного діалогу, прагнув «покроково» здійснювати ходи задля подолання розбіжностей між конфесіями в Україні[64].

Поміж тим, Революція Гідності дала новий поштовх у діалозі між Церквами у питанні об'єднання. Уже 22 лютого 2014 р. в день завершення Революції, відбувся синод УПЦ КП, де було прийнято два важливих рішення-звернення: до УПЦ МП та УАПЦ (втім, лише чомусь до Львівської та Івано-Франківської єпархій) із закликом до об'єднання Церков [12, с.602] . У зверненні до представників УПЦ МП йшлося, зокрема, про те, що варто переходити від риторики до справ та подолати існуючі розбіжності, які лише посилюють суперечності у державі [12, с. 603]. Звернення до УАПЦ було адресоване, передусім, митрополитові Львівської архієпархії, митрополитові Івано-Франківської єпархії. Йшла мова про те, що УПЦ КП готова до діалогу, а у випадку об'єднання усі структури єпархії УАПЦ будуть збережені у складі оновленого Київського Патріархату [12, с.603].

Стає очевидним, що Майдан, крім питання консолідації українського суспільного середовища, став своєрідною платформою для порозуміння між Церквами та налагодження міжконфесійного діалогу. Релігійна «мультиконфесійність» та строкатість українців стала свідченням великої заповзятості, що на наш погляд, також стала результатом зусиль Майдану. Адже вартувало вже поетапно переходити від епатажного голослів'я до практичних кроків, що і було зроблено Петром Порошенком упродовж 2018 року. Протягом багатьох останніх років у мас-медіа часто аналізували різноманітні новини, які стосувалися різноманітних аспектів українського політико-економічного та соціального просторових аспектів, проте донедавна мали мало

суто процесуальних покрокових аспектів, які би відображали внутрішнє життя Церкви. Неодноразово висловлювався у «об'єднавчому ключі» згадуваний нами вище Патріарх Філарет (Денисенко). Він виражався щодо можливості об'єднання православних церков, яку він багато років очолював – УПЦ КП з Українською православною церквою (Московського патріархату) та Українською автокефальною православною церквою, проте далі офіціозу мова не йшла. Утім, 22 лютого 2014 р. на офіційному веб-ресурсі УПЦ КП опубліковано звернення Священного синоду щодо необхідності «невідкладного подолання розділення» Православної церкви в Україні.

Зробимо невеликий екскурс до питання творення Єдиної Помісної Церкви у контексті проведення українського міжконфесійного простору. Звісно, що це питання не є новим, а у справі єдності церков Київської традиції було декілька спроб об'єднати церкви-спадкоємиці Володимирівського хрещення. Деякі з цих спроб були більш вдалим, деякі менш успішними, деякі – по-просту «популістськими». Варто згадати хоча б ініціативу третього президента України Віктора Ющенка, який у 2008 р. хотів ніби то, «силою держави» об'єднати українське православ'я через підпорядкування Константинополю. Була також в де чомусь однобічна модель єдності об'єднання, запропонована тодішнім главою УГКЦ Блаженнішим Любомиром. Утім, православна сторона ці потуги категорично і рішуче відкинула. Не можна також не згадати, «єкуменічну ініціативу» четвертого президента України Віктора Януковича, яку він зініціював одразу ж після своєї перемоги на президентських виборах. Він активно прагнув «подолати розкол» шляхом державного тиску і зняття з реєстрації «неканонічних» православних. Звісно, що Церквою «маткою» була УПЦ МП, віряниним якої уважав себе Віктор Янукович. Зі схожим зверненням духовенство УПЦ КП звернулося й до деяких отців УАПЦ, але, що цікаво, звернення до глави УАПЦ митрополита Мефодія (Кудрякова)[15] не було, оскільки, на думку членів синоду, особиста позиція митрополита була не дуже виразною та не завжди сприяла об'єднанню церков.

Новий «виток» перемовин про ймовірне єднання Церков відбувся якраз після завершення Революції Гідності. Так, 24 лютого 2014 р. відбулося засідання Священного синоду УПЦ (МП). Важливо простежити це засідання і дати об'єктивну оцінку щодо майбутнього об'єднання церков. Засідання Священного синоду УПЦ про яке йшлося вище, назагал засвідчило готовність продовжувати міжконфесійний діалог із подолання розколу. Тут я хотіла би відзначити, що синод вказав на те, що такий діалог уже існує, і його вартує всіляко розвивати. Заяву-рішення Синоду УПЦ КП від 22 лютого 2014 р. можна оцінювати двозначно. З одного боку, робився акцент на активізації подолання розколу. Ці перемовини можуть стати «першою ластівкою» успіху, а також стати протидією провокаціям на релігійному ґрунті. З іншого ж боку, намітилася інша крайність – схожі заяви можуть призвести до того, що у справі церков будуть втручатися різноманітні політичні сили, аби у майбутньому використати цей процес у передвиборчій кампанії. Буде вестися політизація і «рейтингізація» політикуму. Через це слід бути дуже обачним і докладати максимум зусиль, аби церковні питання вирішувалися суто у церковній площині.

Також, на мою думку, вартує бути, свого роду, індивідуально готовим до єдності. На гадці слова із Божественної Літургії – «за добрий стан святих Божих Церков і за з'єднання всіх»[19], які свого роду закликають, вірян-християн відчувати свою відповідальність за єдність Церкви Христової. Однак церковна історія і нерідко нинішні події подають нам численні приклади, що дотримання і збереження православної віри показово «приносяться в жертву» заради самого процесу та хвиливого ситуативного успіху.

Що стосується питання єдності українського православ'я, хочеться наголосити, на тому що Патріарх Філарет, як досвідчений церковний політик, на перших порах тонко розумів кон'юнктуру тогочасного політичного моменту. По суті саме він у лютому-березні 2014 р. найчастіше серед релігійних діячів закликав до об'єднання Православної Церкви. Але усі заклики по суті зводилися до юрисдикційної єдності під зверхністю самого Патріарха Філарета. Це робило

цю особу з одного боку дуже громадсько активною, а з іншого – у чомусь навіть трохи одіозною. Він уважав, що за тих обставин можна сміливо об'єднати УПЦ КП, УПЦ (МП) та частину УАПЦ (група митрополита Мефодія). Адже ці три гілки українського православ'я об'єднувала спільна спадщина радянського минулого, відповідний стиль керівництва, кадрова політика, тощо. Але у той час Філарет не мав ще найголовнішого – підтримки української влади (вибори президента П.Порошенка відбулися у травні 2014 р.) і як показало майбутнє – суголосності по свої кандидатурі. (Врешті кандидатура Філарета у 2018 р. відпала і, як відомо, вибір паства зупинила на кандидатурі вихідця Одещини Епіфанія (Сергія Думенка). Хоча априорі важко було уявити собі поєднання митрополитів Мефодія (Кудрякова), Павла (Лебеда) чи Агафангела (Саввіна) в одній юрисдикції. Ще одна цікавість полягала в тому, що православні діячі на ту пору у намірах об'єднати православ'я та впорядкувати церковне життя не дуже охоче звертали свій погляд до Церкви-Матері – Вселенської Константинопольської Патріархії. Але, як показало майбутнє, саме вирішальна позиція вселенського патріарха Варфоломія заклала основу майбутньої єдиної помісної Православної Церкви у 2018 р. і було надано, врешті, Томос, у 2019 р.[54].

Характерним є також те, що УПЦ КП у 2014 р. ще не прагнула звертатися до УАПЦ, точніше до її предстоятеля вихідця Тернопільщини Методія (Кудрякова). Мотиви – прихильники православної єдності уважали, що митрополит неодноразово вів себе «непристойно», «зривав переговори щодо об'єднання», як це було, наприклад, 2011 р. Хоча серед прогресивно думаючого духовенства, особливо серед ієрархів Львівської та Івано-Франківської єпархій знаходилися і ті, що прагнули об'єднання ще в 2014 р. Серед цих ієрархів було багато осіб, які підтримували діалог про створення Помісної Церкви. Окремі експерти релігієзнавці, такі як Андрій Юраш – доцент Львівського національного університету імені Івана Франка, вважали, що насправді тогочасний митрополит УАПЦ Мефодій – підставна фігура, і ним керували інші особи, аби не допустити створення Помісної Церкви. У відповідь, 2014 р.

предстоятель УАПЦ Мефодій відповів на заклик УПЦ КП щодо єднання, зауважив, що УАПЦ готова до діалогу але цьому діалогу заважає якраз особа Філарета. Кудряков додав про Філарета: «На словах він за об'єднання, а дії його зовсім протилежні. На жаль, його виступи і не правдиві заяви можуть обманути людей» [46]. Не відаємо, яким чином розвивалися б далі події, якби не передчасна смерть митрополита Мефодія, 2015 р. Об'єднавчі процеси 2018 р. від імені УАПЦ проводив вже митрополит Макарій (Мелетій).

Зовсім інша річ – УПЦ МП. Священний синод цієї Церкви відповів на звернення УПЦ КП 24 лютого 2014 р. [12, с. 607–608]. У відповіді наголошувалося, що подолання розколу повинно відбутися згідно православного канонічного права [12, с. 608]. Додамо, що з 24 по 27 лютого 2014 р. було створено комісії у УПЦ МП та УПЦ КП з питання можливості об'єднання. Знову ж, тут не варто забувати, що ці потуги відбувалися ще за життя митрополита Володимира (Сабодана), який помер у липні того року. Відповідь патріарха Кіріла не забарилася. 24 лютого 2014 р. він очікувано закликав вірних в Україні, які є у розколі «навернутися в лоно канонічної Церкви» [48].

Відзначимо, що початок налагодження діалогу між Церквами у 2014 р. призвів до певних провокацій із різних сторін, що певна річ зашкодило конструктивному вирішенню питання відновлення єдності. Уже 22 лютого 2014 р. з'явилася інформація про те, що з Києво-Печерської лаври невідомі особи промосковського напрямку вивозять цінності [16]. Самооборона Майдану контролювала ситуацію, яка залишалася напруженою. Тоді ж речник УПЦ МП Георгій Коваленко подякував Самообороні Майдану за охорону святих речей. Але вже, 25 лютого 2014 р. відбулася спроба захопити єпархіальне управління та навіть катедральний храм УПЦ МП у Сумах [17].

Були й інші випадки майданного самозванства. Траплялися епізоди, коли невідомі люди, що представилися представниками місцевого Майдану, вимагали відчинити катедральний храм у Києві для служіння у ньому єпископа УПЦ КП. Звісно, що це були провокативні дії. УПЦ КП врешті заперечила свою

причетність до цих подій та закликала не піддаватися на провокації [18]. Ще одним серйозним загостренням ситуації, що могла призвести до ескалації релігійно-церковного становища, стало те, що група культурницьких та громадських діячів написала спільне звернення до ВРУ про передачу Києво-Печерської лаври та Почаївської лаври до УПЦ КП, як національної святині якраз для утворення помісної Церкви [19]. Ця заява обіцяла вилитися у загострення ситуації.

Уведення російських військ до Криму, наприкінці лютого 2014 р., стало ще одним викликом найперше для УПЦ МП [10]. У результаті, місцеблюститель УПЦ МП Онуфрій Березовський написав звернення до предстоятеля РПЦ Кирила [10] та Президента Росії Володимира Путіна [21]. У зверненнях архієрей закликав вплинути на напружену ситуацію на півострові Крим та не допустити подальшого кровопролиття в країні.

Православний експерт Юрій Чорноморець вважає, що всередині УПЦ МП є кола, які бажають припинити згадувати патріарха Кіріла під час богослужінь [22]. Водночас, згадуваний нами вище релігієзнавець Андрій Юраш, зазначив, що духовенство УПЦ МП мало би вибирати між тим, чи бути патріотами чи посіпаками Путіна [21]. Проте експерт застеріг від різких провокативних рухів, інакше це може зіграти на руку Президенту РФ, який буде мати ще одну причину «захищати» російськомовне населення. Між тим, Філарет (Денисенко) слушно заявив, що якщо УПЦ МП не братиме участі у об'єднанні, то повинно добровільно перейменуватися в РПЦ в Україні, «оскільки у цій Церкві немає нічого українського» [24]. Це була резонансна заява, яку чули всі на ту пору.

Зрештою, 11 березня 2014 р. Архиєрейський собор УПЦ КП прийняв звернення до УПЦ МП [1]. У ньому УПЦ КП закликала до мирного діалогу та запросило православних братів – вірян УПЦ МП відвідати храми та монастирі УПЦ КП. Мета – пересвідчитись у неправдивості пропаганди Російської Федерації. Собор закликав створити при кожній єпархії об'єднавчі комісії з питання Помісної Церкви.

Глава УПЦ КП Філарет провів своєрідне анкетування. Поставив декілька питань до УПЦ МП:

- 1) Чи підтримує Церква єдність України?
- 2) Чи є підтримка євроінтеграційного курсу України?
- 3) Чи виступає за Єдину Православну Церкву України? [26].

У відповідь прогнозовано Патріарх РПЦ Кіріл, 14 березня 2014 р. звертаючись до своїх вірян, згадав також про ситуацію в Україні. Він, зокрема, акцентував про «русский мир», як про 400 літню цивілізацію, яка вийшла із «Київської купелі» [25].

Відповідно 24 липня 2014 р. УАПЦ також видала документ, що був своєрідною відповіддю на звернення духовенства Івано-Франківської єпархії УПЦ КП від 8 квітня 2014 р. [3]. Цей документ вважається чи не найбільш обґрунтованим та одним із найважливіших документів УАПЦ, щодо питання створення Помісної Церкви. Ієрархія УАПЦ у зверненні дала зрозуміти, що розуміє – об'єднання не може відбутися на їхніх умовах через свою чисельну меншість, але виявила турботу про збереження своєї структури та культурної спадщини. Процес об'єднання православ'я повинен завершитися «легітимізацією канонічного статусу Вселенським Патріархом». На наш погляд, це були пророчі слова – через чотири роки буде проголошено і підписано Томос саме патріархом Варфоломієм.

Також у цьому документі було згадано про УПЦ МП, про те що вона повинна зробити доленосний вибір – на якому цивілізаційному боці вона, врешті, місцезнаходиться.

Акцент у зверненні також було зроблено на церковно-адміністративній єдності, що вважалася другим кроком до єдності, на першому місті, що показово, стояло євхаристійне спілкування.

Поза тим, 26 липня 2014 р. УПЦ КП прийняла звернення до архієреїв УПЦ МП [9]. У цьому документі закликала отців виходити з-під впливу Московського Патріарха і долучатися до Київської митрополії.

Важлива подія, на нашу думку, на шляху діалогу про створення Помісної Церкви відбулася 13 листопада 2014 р. у Рівному [26]. Того дня ієрархи УАПЦ, УПЦ КП, УПЦ МП (два єпископи) та УГКЦ підписали Меморандум Єднання. У цьому документі Церкви висловили бажання створити Єдину Помісну Церкву в Україні. Прогнозовано, що більшість ієрархів УПЦ МП критично сприйняли меморандум [29].

Своєю чергою, Глава УГКЦ Святослав (Шевчук) підтримав прагнення православних Церков в Україні до єдності, вважаючи, що це повинен бути перший крок до Єдності усіх українських Церков [27]. Натомість, Предстоятель УПЦ в Канаді, митрополит Юрій Каліщук заявив, що Вселенський Патріарх Варфоломій готовий допомогти українським Церквам об'єднатися, якщо буде відповідне звернення від Президента України [28]. Знову ж, ці слова багато у чому можна вважати пророчими, якщо згадати хронологію подій 2018 р., зокрема роді яку відіграв у об'єднанні православ'я Петро Порошенко.

Надалі вже питання створення Єдиної Помісної Церкви розглядалося в контексті діалогу про зближення між УПЦ КП та УАПЦ. На нашу думку, найпростіше реалізувати процес єдності було можливим саме в середовищі цих двох церков. Але з іншого боку, попри це, намічалися і істотні проблемні нюанси, пов'язані передусім із питанням розподілення майна між церквами. Не останнє значення відіграли також особисті амбіції православних лідерів.

8 червня 2015 р. на території Золотоверхого Михайлівського собору УПЦ КП у Києві також було прийнято певні кроки щодо об'єднання двох Церков [29]. Варто сказати, що згідно «протокольних» даних, вказаних у пропонованому документі на цьому соборі були присутніми також і представники від Константинопольського патріарха. Спільний собор прийняв рішення продовжити питання православної єдності і творення Помісної Православної Церкви.

Більше того, на 14 вересня 2015 р. було заплановано скликання спеціального об'єднавчого собору. Предстоятель УАПЦ запевнив свою готовність обрати Філарета (УПЦ КП) на предстоятеля Помісної Церкви [35]. Разом із тим, за

декілька місяців до запланованого собору УАПЦ вийшла із діалогу, оскільки на собор начебто було заявлено менше представників ніж у УПЦ КП (відповідно 325 на 82) [31]. Крім того, УАПЦ закидала представникам УПЦ КП цілковиту неготовність приймати вимоги УАПЦ. Відтак обговорення щодо створення Єдиної Помісної Православної Церкви в Україні поступово призупинилося. Незважаючи, що процес єдності було призупинено, можна вважати, що за час незалежності України це був доволі успішний «проект». Може і тому, що вперше у об'єднавчому процесі (нехай і на початкових етапах) взяли представники УПЦ МП. У ході спільних соборів між представниками УАПЦ та УПЦ КП було напрацьовано конкретні кроки щодо процесу об'єднання. Промовисто, що ідея створення Єдиної Помісної Церкви була підтримана представниками української влади, зокрема Президентом України Петром Олексійовичем Порошенком [32]. Відома соціологічна контора – Центр Разумкова представив своє дослідження наприкінці 2016 р., на основі якого можна стверджувати, що питанням створення Єдиної Помісної Церкви переймаються віряни різних українських Церков. Цю думку підтвердив відомий вітчизняний релігієзнавець Віктор Єленський, який підкреслив, що потреба створення Єдиної Помісної Церкви випливає із буденної потреби, яка нагально постала перед суспільством, як наслідок Революції Гідності [34].

Нова, і як показало майбутнє, успішна ініціатива, відновлення ідеї творення Єдиної Помісної Церкви взяла початок від владних структур держави. 17 квітня 2018 р. Президент України Петро Порошенко заявив про те, що він прийняв рішення просити Вселенського Патріарха надати автокефалію Українській Православній Церкві [35]. Ініціатива була присвячена події 1030-ліття хрещення Київської Русі, яка відбулася у липні 2018 р. Під його зверненням до патріарха Константинополя стояли підписи ієрархів УПЦ КП та УАПЦ. 19 квітня 2018 р. це звернення президента підтримала також і Верховна рада України. [36]. Глава УГКЦ Святослав (Шевчук) невдовзі заявив, що УГКЦ також солідарна у підтримці ініціативи створення Єдиної Помісної Церкви в

Україні. Більше того, глава УГКЦ додав, що це може бути першим кроком до відновлення єдності цілої Київської Церкви [37].

Своєю чергою, були і протилежні думки. Так, заступник голови Відділу зовнішніх церковних зв'язків заявив, що із цієї ініціативи нічого не вийде, бо починати вартувало з УПЦ МП [38]. Але візьмемо на себе відповідальність твердити, що така ініціатива від УПЦ МП ніколи би не прийшла. А якщо би і висунули цю ідею, то лише на своїх умовах. Як приклад – відомі вже висловлювання патріарха Кіріла, який неодноразово заявляв, що «ніколи не визнає автокефалію православ'я в Україні» [42].

Якщо підсумовувати, то політична ситуація кінця 2010-х змусила церкви уважніше подивитися на суспільні проблеми. Можемо говорити, що Українська православна церква Київського патріархату, яка виступила про діалог щодо об'єднання, змусила прислухатися навіть Московський патріархат. І це попри перманентні заяви Патріарха Кіріла, який казав, що для об'єднання Православ'я потрібно повернути «неканонічні» православні території до «канонічної» церкви, тобто до РПЦ. Це вже усталені заявлені тези Глави РПЦ. Крім того, після смерті, у липні 2014 р., проукраїнського митрополита Володимира і призначення промосковського Онуфрія (Березовського) стало зрозуміло, що єдності з Помісною православною церквою могли долучитися хіба що лише окремі єпархії і то із Західної України.

Важливу роль відіграла комісія для діалогу УПЦ МП з УПЦ КП та УАПЦ. Це був вірогідно прорив. Але як показало майбутнє у діалозі з УАПЦ, представники УПЦ КП розмежовували цю Церкву в цілому і позицію певних ієрархів – Львівського та Івано-Франківського. Відсутність безпосереднього звернення до її тогочасного предстоятеля – митрополита Мефодія засвідчила те, що УПЦ КП не бачила ефективності у співпраці з цим релігійним діячем. Врешті на єдність із ПЦУ у 2018 р. пішов вже наступник Мефодія Макарій (Малетич).

Варто також акцентувати на двох аспектах. Неоднозначності особи Філамитрополита Філарета (Денисенка), який з одного боку ніби і закликав до утворення Помісної Православної Церкви, але з іншого – давав красномовно зрозуміти, що очільником цієї Помісної церкви мав би бути він сам. А власне його особа і стала тим каменем спотикання для різних релігійних діячів (того ж Мефодія Кудрякова). Наважимося не априпушення, що особа Філарета не могла станом на 2018 р. консолідувати православне українське середовище. Так і сталося у 2019 р. і це показують події 2020 р і 2021 р. Роль Філарета зараз на жаль радше деструктивна аніж конструктивна. Вірогідно дається поважний вік архієрея.

Другий фактор – особа президента П.Порошенка, яка, на нашу думку була визначальною у об'єднувачих процесах 2018–2019 рр. (хоча можна припустити, і те що П.Порошенко «шукав додаткових балів» до виборів президента у травні 2021 р.

Революція Гідності, назагал, із одного боку «залишила по собі нові змагання» та боротьбу між конфесіями, які були присутніми на Майдані, але з іншого – без сумніву пришвидшила та стала каталізатором об'єднувачих процесів українського православ'я. Дискусії про створення Єдиної Помісної Церкви в Україні у час «постмайданний» (2014–2018 рр.) були зумовлені логічною метою віднайти об'єднувачі фактори в українському суспільстві, яке відчувало виразну роздільність після Революції Гідності та в час неоголошеної українсько-російської війни. І такі дискусії тривали і згодом, до проголошеного Томосу, 5 січня 2019 р. який проголосив створення помісної Православної Церкви України (ПЦУ). Це стало закономірністю, бо у православному світі, кожна незалежна країна має свою незалежну Церкву. Однозначно, що події Майдану зблизили українських православних між собою і між віряними, (що особливо важливо) а відтак прискорили надання Томосу.

Розділ 5. Методика вивчення теми магістерської роботи на уроках історії України та суспільствознавства.

Орієнтація сучасної школи на гуманізацію освіти і всебічний розвиток особистості дитини має на увазі необхідність гармонічного поєднання безпосередньо навчальної діяльності в межах якої формуються базові знання, вміння та навички, із діяльністю творчою, пов'язаною з розвитком особистісних задатків учнів, їх пізнавальної активності, здібностей самостійно розв'язувати нестандартні завдання.

За пріоритетами загальнолюдських цінностей, особисто значущими в культурно-духовному й соціально-політичному розвитку суспільства є культура і духовність. Невипадково ж у радянські часи саме ці царини людської життєдіяльності чи не найбільш послідовно нівелювалися і підмінювалися різними псевдоцінностями. Ми можемо це пояснити тим, що радянська влада добре розбиралася у ментальності українця, чудово знала про релігійність цієї нації особливі їх стосунки з Богом.

Саме через це вважаємо, що найважливішою функцією школи сьогодні є культуротворча, яка полягає в розвитку особистісного світу дитини шляхом нарощування її від індивідуального до духовно-практичного досвіду людства, у вихованні культурної людини, здатної до самовизначення та продуктивної творчої діяльності зі створення культурного середовища.

Разом із тим, усвідомлюємо, що сучасні євроінтеграційні тенденції попри своє різноманіття а плюралізм віддають і дуже, на наш погляд, небезпечними ознаками. Маємо на увазі релятивізм (відносність усіх учень, в тому числі і релігійних). Виходить так, що будь-яка модерна людина мусить бути іррелігійною, бо дотримуватися ортодоксально та послідовно якихось ідеологій – це порушувати закони нинішнього часу. Як наслідок, у багатьох країнах Європи ведеться зрима або прихована боротьба з ортодоксальними християнами, закриваються храми або ж перетворюються на бізнес-центри, супермаркети, картинні галереї тощо. На гадці Франція, окремі країни Скандинавського півострова, країни Бенілюксу, де нерідко траплялися випадки

посягання на сакральну атрибутику, зокрема хрести. І навпаки вже нормою видаються гей-паради у багатьох країнах не лише Західної але й Східної Європи. Більше того, останніми роками почастишили такі випадки і в містах України (Одесі, Києві, Дніпрі Харкові).

Відомо, що духовно-моральне виховання засобами культурологічної та релігійноцентричної освіти передбачить не лише зміцнення національної свідомості, оволодіння соціокультурною компетенцією, сприятиме розвитку комунікативних здібностей учнів, але й буде спроможною зміцнити духовність підростаючого покоління.

Відомо, що духовно-моральне виховання засобами культурологічної та релігійноцентричної освіти передбачить не лише зміцнення національної свідомості, оволодіння соціокультурною компетенцією, сприятиме розвитку комунікативних здібностей учнів, але й буде спроможною зміцнити духовність підростаючого покоління. До 1991 р., на наш погляд, не приділялося належної уваги викладанню в школі духовним цінностям, віри в Бога й загалом церковному життю. У «лихих» 1990-х рр. ситуація змінилася. У школах (особливо йде мова про Галичину) намітився своєрідний релігійно-церковний «ренесанс» – йде мова про моду на викладання предмету «Основи християнської етики». Нерідко вчителі «гуманітаристи» навіть брали участь у спеціальних курсах перепідготовки задля здобуття відповідної кваліфікації і читання цього предмету у закладах середньої освіти. У ту пору («нульових» – двохтисячних) це стосується дещо менше, на нашу думку, зосереджували пильну увагу під час вивчення церковного життя в шкільному підручнику історії України.

Ведемо до того, що одним із найважливіших напрямків сучасної історичної освіти в українській школі є духовна культура. Дане питання включає в себе вивчення таких духовних цінностей як віра в Бога, молитва, зцілення від фізичних недуг вірою в чудотворні ікони крізь призму вивчення церковної архітектури та життя в цілому тощо. Але зараз ці фрази видаються радше пафосом аніж реаліями, адже змінюється цивілізація буквально «на

очах». Зараз панують матеріалістичні «цінності», ширяться споживацькі настрої, критерієм прогресу стають гроші та статус.

Вірогідно вчитель християнської етики зумів би принаймні побіжно на уроках розповісти про особливості загрозливих тенденцій, а відтак застерігати молодь від руйнівних для їхньої свідомості і життєдіяльності наслідків. Ми вважаємо цю проблему вельми актуальною, знаковою, яка чітко є пов'язаною із запропонованою нами темою.

Крім того, вважаємо, що ліквідація на державному рівні шкільного предмету «Основи християнської етики» є значним упущенням. Адже навіть невелика кількість шкільного навантаження спроможна принаймні «на рівні акцентів» звертати увагу молодого покоління на стрижневі явища християнства як світової релігії а також релігійних практикувань як таких. Ці недоречні, на нашу думку, новації, суттєво звузили застосування христоцентричного потенціалу шкільної освіти. Вважаємо ці тенденції небезпечними ще із тієї думки, що вони відображають поширення останніми роками загрозливих для християнства ознак які, як це не дивно, насуваються із Європи. Ці вияви проявляються передусім у наростанні гендерної ідеології, ЛГБТ-мисленні, ювенальної юстиції – словом явищ абсолютно протилежних галицькоукраїнській ментальній традиції. Вірогідно вчитель християнської етики зумів би принаймні побіжно на уроках розповісти про особливості загрозливих тенденцій а відтак застерігати молодь від руйнівних для їхньої свідомості і життєдіяльності наслідків. Ми вважаємо цю проблему вельми актуальною, знаковою, яка чітко є пов'язаною із запропонованою нами темою.

Якщо розглядати проблему вивчення місця і ролі українських церков у період Революції Гідності 2013–2014 рр. а також методиці вивчення цієї проблеми на уроках історії України та суспільствознавства, то вважаємо за необхідне зазначити наступне:

- 1). Вважаємо, що такі теми важливо візуалізувати. Практично неможливо наполягати на запам'ятовуванні учнями матеріалу церковно-релігійної історії

без унаочнення. Тим більше якщо йдеться про активну позицію духовенства на Майдані.

2). Метода візуалізації наскрізь залежатиме від матеріально-технічної бази ліцею чи школи. Значна частина міських шкіл нині може похвалитися такими засобами але стосовно освітніх закладів сільської місцевості – такої впевненості на жаль, нині немає. Думаємо, що можливості пошуку самих сюжетів із обраної нами теми спрощуватимуться тією обставиною, що існує обов'язкова візуальна складова здачі Зовнішнього Незалежного Оцінювання (ЗНО). І «левова» частина цих «слайдів» якраз стосується духовної спадщини України. Тим більше, досвід показує, що найбільш пам'ятні сюжети для учнів – ті, що є пов'язаними з унаочненням. Разом із тим, можна також констатувати, що останніми роками під час здачі учнями ЗНО практично не зустрічалося тем що були пов'язаними з Революцією Гідності.

3). У випадку відсутності необхідного для школи матеріально-технічного устаткування, вчитель мусить зосередитися на унаочненні, яке міститься на його гаджеті (у цьому випадку вартує заздалегідь задати відповідний сюжет у своєму ноутбукі). Щоправда перегляд відповідних сюжетів про Революцію Гідності «через ноутбук» хибує дещо звуженою оптикою перегляду.

4). На нашу думку, доречно у контексті засвоєння пропонованого матеріалу запрошувати на заняття військових капеланів – учасників Революції Гідності. Благо, нині такі священники доволі задіяні особливо в Західній Україні. Ці священнослужителі змогли би, на наш погляд, з позицій «учасника подій» розкрити, так би мовити, «незаангажовано» тему. Такі акції варто влаштовувати ще і з тієї причини, що «зовнішню» особу, «контручителя» завжди уважніше чи доскіпливіше слухають учні загальноосвітніх шкіл та ліцеїв.

5). Думається, що значна частина фактологічного і візуалізованого матеріалу може бути запропонованою учням в рамках уроків із суспільствознавства (це передусім 11 клас) і окремих занять з історії України, які стосуються звісно ж XXI століття. Передусім тому, що дисципліна Історія української культури шкільною програмою не передбачена. Це зобов'язує

вчителя або ж адаптовувати матеріал під теми історико-культурологічного плану або (у кращому випадку) присвячувати цій проблематиці «цілісні» поодинокі уроки.

6). Доволі доречними у плані розкриття заданої теми видається влаштування різноманітних міжучнівських вікторин, конкурсів на кшталт «відгадай духовну святиню» чи «чи відгадай релігійно-церковного діяча». Це, на наш погляд, сприятиме кращому оволодінню теми.

7). Нам видається, що були би бажаними в контексті кращого ознайомлення і засвоєння учнями нашої теми влаштувати туристично-пізнавальні екскурсії у місця, які пов'язані з подіями Майдану – передусім у Київ. Задля більш глибокого пізнання теми вірогідно вартує вчителю сприяти організації паломницьких поїздок до сакральних центрів. Бо наприклад у радянський час «учнівський туризм» був доволі добре розвинений. Учні радянської школи мали можливість відвідати такі відомі туристичні атракції як: «Брестську фортецю», «Королівське місто Жовква», «Хотинська фортеця», «Луцький замок» та інші місця. Інша річ, що силу атеїстичности радянських реалій організувати поїздки до сакральних місць було нереально. Нині в умовах поліконфесійности і легального існування Церков такі поїздки можна «переозначувати» під сакральні поїздки.

8). Крім того, можемо започаткувати таку духовну практику як пошук учнями старших класів священників, що тієї чи іншою мірою була на Майдані, виконували важливу місію «польових капеланів», сповідали і причащали активних учасників Революції Гідності. Це можна зробити через інтернет у, зокрема соціальні мереже – фейсбук, вайбер, інстаграм тощо.

Хочемо дещо доскіпливіше торкнутися самої методи викладання теми «Церква і Революція Гідності» у загальноосвітній школі. Думається, що ця назагал мало вивчена, хоча для школярів ця тема є дуже важливою в першу чергу через національне та релігійне виховання. Як майбутні педагоги ми повинні розповісти про цю сторінку історії і навчити їх поважати померлих за

нашу Україну. Тому для того щоб діти краще засвоїли дану тему я розробила декілька можливих ігор, а також виховних заходів.

Першою на мою думку можна взяти гру «Хто з священнослужителів сказав ці слова».

Група «Першого грудня» «...У ночі у Києві була пролита кров. Дата 30 листопада ввійде в історію як злочин проти Українського народу.»

Блаженніший Любомир Гузар «Українцям на євро майданах слід уникнути насилля. Правоохоронні органи мусять захищати, а не провокувати людей».

Блаженніший Святослав Шевчук «Від імені нашої Церкви хочу Церкви висловити свій смуток з приводу подій, які цієї ночі відбулися на Майдані Незалежності у Києві...

Філарет, Патріарх Київський і «...За свідченням Господа Ісуса Христа молитва має велику здатність руйнувати силу та підступи диявола....»

Митрополит Володимир «... ЗАКЛИКАЄМО духовенство і всіх вірних Української Православної

Церкви незалежно від їх політичних поглядів до спільної молитви за мир, любов та згоду, подолання розбрату і ворожнечі, недопущення насильства та розв'язання непорозумінь....»

Блаженніший Святослав «...Усі наші храми в Києві сьогодні вже відчинилися для потребуючих і у них проводиться безперервна молитва...»

Наступною грою запропонувала б «Видатні представники церкви на Майдані».

Українська Греко-Католицька церква	Михайло Димид
Українська Православна Церква	Патріарх Філарет
Євангельські Християни Баптисти	М. Паночко
Лютеранська ЦеркваПастор Ральф Хаска

Для учнів можна подати матеріал у вигляді інтерактивної гри. Перед грою ми коротко з учнями розбираємо матеріал за допомогою презентації. На якій будуть зображені наочності. Учні самі сідають такими командами якими вони хочуть. Обирають назви команд так щоб вони були співзвучні з темою «Церква на Майдані». Наступним нашим кроком взяти необхідні матеріали для створення гри. Для цього нам необхідно: ватман, кольорові ручки, роздруковані матеріали. Учні даємо слово Церква, яке вони записують на ватмані. Починаючи від букви «Ц» ми задаємо дітям запитання які відносяться до даної теми.

1. Яких представників церкви ви запам'ятали?
2. Яка група закликала учасників Євромайдану «Не бійтеся»?
3. Хто сказав ці слова: «...Сила народу не потребує насилля, щоб діяти, а потребує мирної послідовної, спільної діяльності,...»?
4. Хто увійшов до ініціативної групи?
5. Хто представляв ВССХБ на Майдані?
6. Кому належать ці слова: «Церква не благословляла ані ходи «проти» Майдану, ані храми-палатки на Майдані «за»».

Наступним запропонувала б захід для учнів старших класів. Створити «Як би Церква не відкликнулася на Майдан як тоді б розвивалися події». Учні можуть використовувати будь-які матеріали для того щоб відкрити суть питання. Також вони можуть написати твір по даній темі, як вони бачать це питання. Учні зможуть краще засвоїти матеріал, а також самим дослідити дане питання.

Наступним етапом до даного питання для учнів запропонувала б створити колажі на яких було б зображено усіх священнослужителів церков. Для учнів це б було цікаво тим що вони могли б ознайомитися з усіма священиками і пастирями які брали участь у Майдані. Це б дало можливість для нас з класом зрозуміти які церкви брали участь у Майдані.

Також не можна забувати і про патріотичне виховання. Тому що ця тема не тільки про релігійну складову, але й про події які дали поштовх для

майбутнього розвитку чи упадку країни. Тож коли ми говоримо про патріотичне виховання з боку релігії. Ми маємо згадати отців які стояли на барикадах разом з усіма. Не можливо не до оцінювати їх внесок у виховання молодого покоління. Тому можна запропонувати для усіх учнів дослідити які священники були на Майдані і їх внесок у самі події.

Для учнів можна запропонувати також дослідити наступну стрижневу, на наш погляд, тему – «Патріарх Філарет і Революція Гідності». Яку думку висловив Патріарх про Революцію. Тобто описати постать Патріарха Філарета в подіях Революції. Або задати питання у аудиторію – «Яким чином події Майдану позначилися на проголошенні Томосу, 2019 р.?» чи «У чому полягає деструктивна роль УПЦ МП на Майдані»? Чи означити ще якійсь схожі питання.

Думається, що належна увага на вивчення місця Українських Церков на Майдані сприятиме підвищенню духовного рівня учнів адже не будемо забувати, що значну роль у духовному саморозвитку особистості відіграють власне духовні практики. Більше того, глибоке пізнання їх сутності потребує осмислення багатьох базових понять, які вивчаються в шкільних курсах християнської етики (віримо, що цей предмет повернеться до ліцеїв), українського народознавства та історії України. Духовність учнів є актуальною й належить до проблем соціального характеру, оскільки пов'язана зі становленням духовної особистості. На сьогодні сучасній українській школі потрібно завчасно турбуватися про духовний світ учня, й у цьому питанні культура має свої потужні внутрішні змістові резерви, якими здатна не тільки підсилити й осучаснити засоби освіти, але й спрямувати свідомість підростаючого покоління, прагнення людини до активного розв'язання її проблем у новому тисячолітті. Отже, вивчення духовних релігійних практик на уроках історії України та суспільствознавства в сучасній школі, зокрема вивчення ролі і місця українських церков на Майдані 2013–2014 рр. є важливим питанням яке потребує належного підходу вчителя.

Висновки

Назагал, під час подій Майдану впродовж листопада 2013 – лютого 2014 – х рр. перед Церквами постав вибір: або підтримати існуючу на той час владу, або активно долучитися до побудови нового громадянського суспільства, за яке повстали українці. В цій акції суспільного протесту брали участь різні суспільні сили – політичні партії, громадські об'єднання, прості громадяни. Осторонь цього процесу звісна річ не залишилися й українські Церкви, релігійні організації а також священнослужителі та віряни різних християнських конфесій.

Православні християни були активними учасниками Революції Гідності, але їхні погляди не завжди відбивали офіційну позицію їхніх церков. Віряни УПЦ КП були в «дещо кращій ситуації», оскільки їхня Церква офіційно підтримувала Майдан. Водночас багато вірян УПЦ були дещо розгублені, оскільки їхня церква утрималася від засудження влади й особливо Віктора Януковича. Тож, позиції православних церков щодо Майдану помітно залежали від їхнього ставлення до уряду.

Спільно з представниками інших конфесій православні священники здійснювали духовну опіку учасників Майдану, задовольняли їхні релігійні потреби, проводили богослужіння, обряди, молитви, виголошували проповіді. Багато православного духовенства виконували роль польових духівників, капеланів.

З одного боку, позиція УПЦ КП була зумовлена спробами Януковича заборонити цю церкву, тому не викликає подиву той факт, що патріарх Філарет благословив учасників протестів. Цілком ймовірно, що у разі поразки Майдану та продовження правління Януковича, діяльність УПЦ КП була б значно

обмежена. З іншого боку, позиція УПЦ МП в основному була зумовлена підтримкою та сприянням державної влади та режимом В. Януковича, який був її вірянцем.

Разом із тим, частина мирян та деякі священнослужителі УПЦ МП також були активними учасниками Майдану. Але загалом, для представників УПЦ МП проросійська позиція була більш властивою, що було ще однією причиною, чому вона офіційно не підтримала Майдан.

Можна говорити, що під час Майдану ми спостерігали дві різні позиції православних церков щодо Революції Гідності – активну підтримку та нейтралітет. Обидві позиції можна пояснити як специфічну тактику поведінки на релігійному ринку. УПЦ як найбільша церква на парафіяльному рівні, а також за кількістю вірян, обрала нейтралітет, оскільки не мала наміру втрачати ані урядову підтримку, ані когось зі своїх вірян, частина з яких підтримувала Майдан. Якби Майдан не досяг успіху, ця церква з часом могла стати «своєрідним» монополістом на релігійному ринку.

УПЦ КП як головний конкурент УПЦ МП натомість вирішила активно підтримувати Майдан. Тим самим вона розраховувала завоювати прихильність громадянського суспільства і досягти вигідніших умов для подальшого розвитку. Успіх Майдану означав повалення режиму Віктора Януковича, організацію демократичних президентських та парламентських виборів. Ідея створення Помісної української православної церкви, яка зрештою набуде у 2019 р. канонічного статусу з загально православної точки зору, пропагована Патріархом Філаретом та УПЦ КП, стала однією з ключових цілей у цьому контексті.

Уважаємо, що ці дві позиції православних церков існують і надалі, після Майдану, в контексті гібридної війни з Росією. Для прихильників УПЦ це був своєрідний виклик, зважаючи на те, що деякі її віряни з часом перейшли до іншої православної церкви.

Крім того, можна судити, що зв'язок УПЦ МП із РПЦ, її відмова засуджувати Росію за анексію Криму та гібридну війну на Донбасі похитнули довіру до неї українського суспільства. Це відбилося на зменшенні кількості парафіян, які ототожнюють себе з цією церквою.

Назагал, зробивши порівняльний аналіз двох конфесій – УПЦ КП і УПЦ МП, простежуючи їхню діяльність впродовж листопада 2013 – лютого 2014 рр., з впевненістю можна сказати, що як і церква Московського патріархату, так і її духовенство не зіграло важливої ролі в подіях на Майдані. Можна сказати, що УПЦ МП зайняла двозначну позицію, тому що одні молилися за «Беркут», а інші в той час допомагали людям. Священики не могли діяти від імені свого, вони завжди повинні були дослухатися та виконувати накази «зверху».

А позиція УПЦ КП була досить мудрою та врівноваженою. Як і їхня влада, так і духовенство чітко дотримувалося Божих заповідей і разом з народом боролися проти тодішньої влади та їхніх законів. УПЦ КП закликала до збереження національної єдності. Народ побачив хто справді стоїть на їхньому боці та захищає їх. УПЦ КП стала авторитетною церквою на Майдані в той час, як люди зовсім зневірилися в УПЦ МП. Позиція УАПЦ була схожою з позицією УПЦ КП, але отці УАПЦ вели себе дещо пасивніше. Це, вочевидь відбивалося і на поведінці вірян.

Також, як ми могли побачити у даній роботі, УПЦ КП від самих початків підтримувала європейський вибір України. Проте варто зазначити, що ієрархія УПЦ КП переважно не робила ніяких різких заяв, а радше перебувала з вірними, допомагаючи їм в усіх їхніх потребах. Зокрема, закликом Патріарха Філарета було відчинено двері багатьох храмів у Києві, де мітингувальники могли підкріпити власні сили. А в інших містах України місцеві ієрархи та священики православної церкви нерідко проводили збірки коштів, одягу та їжі для потреб Майдану в Києві.

На Майдані, ми побачили оновлену церкву, яка не залежала від політики влади чи певних політиків. Це свідчило про формування її складової як громадянського суспільства.

Можна казати також про те, що активна проукраїнська позиція православних церков на Майдані прискорила об'єднавчі процеси і врешті привела до утворення помісної Православної церкви України. Насамкінець, можна сміливо говорити про те, що УПЦ КП, а також дещо меншою мірою, УАПЦ, згодом, у 2018 р., стануть своєрідним консолідаційним центром, навколо якого розгортатимуться відомі події постановня Православної Церкви України (ПЦУ), у грудні 2018 р. і отримання, зрештою, Томосу, 5 січня 2019 р.

Список використаних джерел:

Опубліковані документи:

1. Архиєрейський собор УПЦ КП, Звернення до УПЦ МП з приводу необхідності невідкладного подання розділення Православної Церкви України [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/55673 .
2. Блаженніший Святослав Шевчук Глава УГКЦ відповів Кирилу: Церква - з народом, приїжджайте на Майдан / Шевчук Святослав // Католицький оглядач. - 2014. - № 1. - С. 3-4.
3. Відповідь патріархії УАПЦ на звернення духовенства Івано-Франківської єпархії УПЦ КП [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uaoc_doc/57127 .
4. В УПЦ КП назвали 3 ключові питання для старту діалогу з УПЦ МП зі створення Єдиної Помісної Церкви [Електронний ресурс]- Режим доступу http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/55706.
5. Заява Патріарха Київського і всієї Русі з приводу подій на майдані Незалежності вночі 11 грудня 2013 р. [Електронний ресурс] - режим доступу: www.cerkva.info .

6. Київський Патріархат - з українським народом [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://cerkva.info> 30/11/2013 .

7. Несподівана заява Московського патріарха Кирила про українську Церкву [Електронний ресурс] - Режим доступу <https://www.radiosvoboda.org/a/28133688.html> .

8. Письмо Патриарха Киевского Филарета Вселенскому Патриарху Варфоломею [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://www.cerkva.info/ru/patrposlania/5375-lyst-patr-bartholomew>.

9. Священний синод УПЦ КП, Щодо канонічного становища Православної Церкви в Україні [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uockp_doc/57149.

10. УПЦ МП закликає Патріарха Кирила не допустити кровопролиття в Україні [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55530/ .

11. Церква наша є, була і буде з народом», - преосвященний владика Венедикт [Електронний ресурс] - режим доступу: www.ugcc.lviv.ua 02/12/2013 .

Монографії та статті:

12. Горкуша Оксана, Євромайдан, як індикатор трансформації релігійної функціональності// Л. Филипович - О. Горкуша , Майдан і Церква : хроніка подій та експертна оцінка, с. 61-75.

13. Грицак Ярослав, Життя, смерть та інші неприємності, Київ: Грані-Т, 2011.

14. Кульчицький Станіслав, Українська революція 2004, Київ:Генеза, 2005.

15. Мухарський Антін, Майдан (Р)еволюція Духу, Київ: Наш формат, 2014.

16. Єдина Помісна. Хроніки діалогу про об'єднання православних Церков [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/review/55764>.

17. Суми. Відбулася спроба захоплення єпархіального управління [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://news.church.ua/2014/02/25/sumi-vidbulasya-sprobazaxoplennya-jeparxialnogo-upravlinnya/> .
18. УПЦ КП відмежується від спроб захоплення єпархіального управління УПЦ МП у Сумах [Електронний ресурс] - Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/land_and_property_problems/5548 .
19. Почаївська та Києво-Печерська лаври повинні належати УПЦ КП, - діячі культури та громадськості [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/55514 .
20. У РПЦ побачили «миротворчість» у вторгненні Росії в Україну [Електронний ресурс] - Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/5553
21. Місцезблюстителю предстоятеля УПЦ МП попросив Путіна запобігти розділенню України та і Церкви [Електронний ресурс] - Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55538 .
22. Якщо патріарх Кирил піддасться російській владі, то може втратити українську паству, - експерт [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/55536.
23. Єдина Помісна Церква означає для Путіна, що «бандерівці» загнали російську Церкву до української, - експерт [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/ukraine_and_world/international_relations/55591 .
24. Патріарх Філарет вважає, що ті, хто хочуть соборної та єдиної України, повинні підтримати об'єднання православних Церков [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/55597.

25. Патріарх Кирил вважає тих, хто хоче «відірвати південні та західні російські землі від єдиного «Русского мира [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/55715.
26. В УПЦ МП називають «цинічним» меморандум про утворення Помісної Православної Церкви Рівненщини [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/58219.
27. В УГКЦ моляться за створення Єдиної Православної Церкви в Україні [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/58556 .
28. Константинополь готовий допомогти створити в Україні Єдину Помісну Православну Церкву [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/orthodox_relations/59195/ .
29. Комісії УАПЦ та УПЦ КП у підсумковому документі визначили конкретні кроки щодо об'єднання Церков [Електронний ресурс]- Режим доступу http://risu.org.ua/ua/index/all_news/confessional/interchurch_relations/60204/.(див. Додаток 8).
30. Предстоятель УАПЦ на об'єднавчому соборі голосуватиме за патріарха Філарета [Електронний ресурс]- Режим доступу http://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/uapc/60366.
31. Заява прес-служби патріархії УАПЦ [Електронний ресурс]- Режим доступу http://uaoc.lviv.ua/index.php?id=28&tx_ttnews%5Btt_news%5D=211&cHash=601f5a1a4ad5a7ee031e46250dd5b20 .
32. Єдина Помісна Церкви допоможе об'єднати Україну,- президент України https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/national_religious_question/60683/ .
33. Майже половина православних українців хоче Єдиної Помісної Православної Церкви,- соціопитування [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/social_questioning/65349/ .

34. Вікторія Жуган, Єдина Помісна Церква України. Прихильники та супротивники [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/65245 .
35. Президент і Церкви офіційно просять Константинополь надати Томос про автокефалію [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/70831 .
36. Верховна Рада України, Про підтримку звернення Президента України до Вселенського Патріарха Варфоломія про надання Томосу про автокефалію Православної Церкви в Україні [Електронний ресурс]- Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2410-19> .
37. Богдан Червак, «Церквоне звернення» Порошенка: чому за бортом залишається УГКЦ [Електронний ресурс]- Режим доступу <https://www.pravda.com.ua/columns/2018/04/20/7178224> .
38. Піджак і гудзик. В УПЦ МП відреагували на звернення до Вселенського Патріарха про надання автокефалії [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/state/church_state_relations/70833 .
39. 2014- рік зламу, змін та єднання перед загрозою. Підсумки релігійних лідерів та спікерів [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/review/58678>.
40. Роль УПЦ КП у подіях Революції Гідності [Електронний ресурс].Режим доступу: <http://history.kpnu.edu.ua>.
41. Церкви, суспільство, майдан, влада.. [Електронний ресурс] - Режим доступу <https://www.religion.in.ua/main/interview/24403-cerkvi-suspilstvo-majdan-vlada.html>.
42. Свято- Михайлівський собор: душа Революції Гідності [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://uain.press/articles/svyato-myhajlivskyj-sobor-dusha-revoljutsiyi-gidnosti-595088>.

43. Український Майдан, який зібрався «заради Європи», переніс саму Європу і її політиків. Кирило Говорун, архімандрит Російської Православної Церкви, кандидат богослов'я, доктор філософії [Електронний ресурс] - Режим доступу http://ipress.ua/articles/ukrainskyu_maydan_yakyy_zibravsvya_zarady_yevropy_pereris_samu_yevropy_i_ii_politykiv_35553.html.
44. Особливості позиції Українських Православних церков у протестантському русі(2013-2014) Електронний ресурс - Режим доступу: http://users/Asus/Downloads/gileya_2014_8816.
45. На сторожі мирного протесту. Скільки релігій представлено на Майдані [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://tyzhden.ua/Society/97214>.
46. Митрополит Методій (Кудряков): Україна - багата країна, але їй бракує державного розуму [Електронний ресурс]- Режим доступу http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/interview/55517 .
47. Єдина Помісна. Хроніки діалогу про об'єднання православних Церков [Електронний ресурс] - Режим доступу <http://risu.org.ua/ua/index/exclusive/review/55764> .
48. Патріарх Кирил боїться втратити УПЦ МП [Електронний ресурс]- Режим доступу https://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/55455
49. Колодний А. Громадянська релігія – вияв огромадження суспільства // Колодний А. Історіософія релігії. Монографія. – К.: УАР, 2013. – С.178-191.
50. Кошкіна С. Майдан. Нерозказана історія: головне розслідування подій Революції Гідності / Соня Кошкіна. - К. : Брайт Стар Паблішинг, 2015. – 400 с.
51. Курков, А. Щоденник Майдану : 2013, 30 листопада / А. Курков // Пам'ятки України: історія та культура. - 2016. – № 5. – С. 6–9.
52. Бондаренко В. Майдан глазами патриарха Кирилла / В. Бондаренко // Релігія в Україні. - 2014. - № 7. - С. 15-17.

53. Люди Майдану. Хроніка : листоп. 2013 - берез. 2014 : [фотоальбом] / за заг. ред. Л. Івшиної ; [упоряд.: Р. Канюка, М. Семенченко, А. Жуков ; тексти М. Семенченко ; фот.: Р. Канюки [та ін.]. - Київ : Укр. прес-група, 2014. – 238 с. : фот. – (Бібліотека газети «День»).
54. Майдан від першої особи. 45 історій Революції гідності / Укр. ін-т нац. пам'яті; [уклад.: Т. Ковтунович, Т. Привалко]. - К. : К.І.С., 2015. – 229 с.
55. Майдан і Церква: Хроніка подій та експертна оцінка / Українська асоціація релігієзнавців / За загальною редакцією д.філос.н. Филипович Л.О. і канд.філос.н. Горкуши О.В. - Київ, 2014.
56. Майдан. Свідчення. Київ, 2013-2014 роки / за ред. Л. Фінберга, У. Головач. –Київ : Дух і Літера, 2016. - 784 с.
57. Перспективи та наслідки Майдану: позиція церкви (на матеріалах інтерв'ю) /В. Чубарко // Історія релігій в Україні: наук Щорічник 2015 рік / упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. - Львів, 2015. - Кн. 1. - С. 602–608.
58. Революція гідності як місце дії громадянської церкви/ О. Горкуша, Л. Філіпович // Історія релігій в Україні : наук. Щорічник 2015 рік / упоряд. : О.Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. - Львів, 2015. - Кн. 1. - С. 593- 602.
59. Стражний О. С. Менталітет Майдану: хроніка подій - свідчення очевидців / Олександр Стражний. - Нове вид. - К. : Дніпро, 2016. - 252 с.
60. Український Євромайдан. Прикарпатський вимір / за ред. М. Кугутяка. - Івано-Франківськ : Манускрипт-Львів, 2016. - 701 с.
61. Церковно-релігійний фактор Євромайдану в оцінках його учасників та прихильників / О. Недавня // Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка / за заг. ред. : Л. О. Филипович, О. В.Горкуші. - К., 2014. -С. 168- 185.
62. Еленский В. Украинские церкви ввремя Евромайдана стали на сторону народа / В. Еленский // Послезавтра. - 2013. - № 51.- С. 3-5.

63. Кирилл (Говорун) Богословие Майдана / Кирилл (Говорун)// Киевская Русь. - 2013. - № 12. - С. 24-25.
64. Бурлакова, В. Хроніки Гідності : як змінювались українці, Україна та Майдан упродовж останніх шести місяців / В. Бурлакова // Український тиждень. - 2014. - № 23. - С. 14- 17.
65. Колодний А. Церква і Майдан: у Києві обгрунтували право християн на протестний рух / А. Колодний // РІСУ. - 2014. - С. 28-30.
66. Саган О. Заявления иерархов УПЦ и РПЦ с критикой Майдана / О. Саган // Аналитик. - 2014. - № 5. - С. 9-15.
67. Моїсеєнко Л. Православна церква в Україні на ниві благодійності: історія та сучасність / Л. Моїсеєнко. - С. 301-309.
68. Гук Н. Євромайдан [Звичайні герої] : публіцистика / Н. Гук. К. : Брайт Старт Паблішинг. 2015. - 144 с.
69. Чёрноморец Ю. Группа священников УПЦ (МП) поддержала Евромайдан и составила “Заповеди мирного сопротивления”.

Додатки

Документ А

Активіст про зачистку майдану «Беркутом» 11 грудня: «Сьогодні я повірив у Бога»

«Сьогодні зі мною сталися три речі.

1. Я повірив у Бога

Коли «Беркут» прорвався за барикади і почав відтісняти людей, коли жінок і дітей зібрали на сцені, а тих, хто не міг там вміститися – навколо. І люди молилися і трималися з останніх сил, щоб не заплакати від безсилля і страху. Як раптом вночі пролунав дзвін. І цей дзвін означав надію.

У цей момент я повірив у Бога.

2. Я став націоналістом

Коли я побачив цих солдатів – моїх співвітчизників, тих, хто має уособлювати закон, тих, хто має захищати закон в моїй країні. Виконуючи тупий жахливий наказ, який захищає інтереси тільки однієї людини – президента сусідньої держави (нашого президента в цій країні все одно ніхто не визнає), вони йшли на мирних демонстрантів – дітей, жінок, старих і їм було все одно.

Коли зі сцени пролунав крик – «Нас почули! З Усього Києва до нас їдуть люди!». Коли я озирнувся й на місці пустиря побачив нескінченний потік людей – українців, небайдужих до долі своїх співгромадян. Прості співвітчизники вийшли на захист мирного населення.

У цей момент я став націоналістом.

3. Я звільнився від страху

Коли вони з усіх боків оточили площу і тіснили нас. Коли їх сил не вистачило, коли ми, навалившись натовпом, змогли дати їм відсіч, і якщо не відтіснити, то хоча б утримати потік цих тварюк.

У цей момент я звільнився від страху.

Повір, я далеко не найсмівливіший чи найбезрозсудніший в цій країні.

Але сьогодні я знову вийду на Майдан. За цю ніч, за цих людей, за гордість бути єдиною згуртованою нацією – за ту гордість, яку ми відстояли сьогодні вночі.

І я закликаю тебе позбутися сумнівів і страху і вийти зі мною.

З нами Бог, з нами честь і сила, з нами ЛЮДИ! З нами – Україна.

Разом до перемоги! І ще – Слава Україні!».

Активіст Майдану Федір Сівцов.

[Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zik.ua> 12/12/2013

Документ В
ЗАСІДАННЯ СВЯЩЕННОГО
СИНОДУ
УКРАЇНСЬКОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ
КИЇВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ
від 20 лютого 2014 року під
головуванням
Святійшого Патріарха Київського і всієї
Руси-України ФІЛАРЕТА

МАЛИ МІРКУВАННЯ:

Про застосування владою вогнепальної зброї проти українського народу.

ДОВІДКА:

20 лютого 2014 р. за повідомленнями засобів масової інформації, даними відеозаписів та свідченнями очевидців, влада почала застосовувати

вогнепальну зброю, зокрема
снайперську та автоматичну зброю,
проти українського народу.

Повідомляють про десятки вбитих і
сотні поранених.

УХВАЛИЛИ:

1. Враховуючи, що державною владою
не були почуті неодноразові заклики
Церкви до неї не застосовувати зброю
проти народу, який обрав владу для
служіння собі та Україні, а не для
вчинення насильства і вбивств, –
припинити з 20 лютого 2014 р.
поминання влади під час богослужінь.

2. Закликати владу негайно припинити
застосування зброї проти українського
народу та нагадати її представникам про
особисту відповідальність перед Богом
за невинно пролиту кров.

3. Враховуючи настанову Священного
Писання про необхідність піднесення
молитви за владу та визначення
Конституції України, що єдиним

джерелом влади в Україні є український народ, на термін до наступного рішення Священного Синоду підносити молитви під час богослужіння за наступною формулою: «за Богом бережену Україну нашу і український народ».

4. Закликати всеукраїнську паству продовжувати посилену молитву про Україну. Закликаємо також підносити молитви за упокій душ загиблих, uzдоровлення поранених та припинення братовбивства.

ПАТРІАРХ КИЇВСЬКИЙ І ВСІЄЇ РУСИУКРАЇНИ ФІЛАРЕТ і члени Синоду

[Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://history.kpnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites> .

Заява Патріарха Київського і всієї Русі-України Філарета з приводу останніх суспільних подій

Дорогі брати і сестри!

Співвітчизники!

Патріарх ФіларетСьогодні минає рівно два місяці від того дня, коли у столиці на Майдані Незалежності, а потім і у багатьох містах України та за її межами розпочалися масові акції протесту. Зараз можна впевнено стверджувати, що нинішня криза – найважча за весь час від проголошення Незалежності України у 1991 р.

Від початку і Київський Патріархат, й інші Церкви та релігійні організації України наголошували на трьох речах: державна влада та учасники протестів повинні зберігати мирний, ненасильницький характер дій; розв'язання кризи повинно відбутися шляхом діалогу між сторонами; держава має зробити все для підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом, бо неочікуване і раптове зупинення цього процесу стало першопричиною протестів.

На превеликий жаль зараз можна бачити, що за два місяці Україна не тільки не наблизилася до подолання кризи - навпаки, протистояння лише загострюється. І найперша причина цього - відсутність справжнього діалогу між сторонами конфлікту та конкретних кроків до мирного розв'язання проблем, які його породили.

Замість діалогу відбувається ескалація насильства. Все розпочалося з побиття міліцейськими загонами учасників мирної акції на Майдані Незалежності в ніч на 30 листопада минулого року. Незважаючи на заяви та обіцянки, розслідування цього побиття досі не завершено, винні не притягнуті до відповідальності.

Це побиття було засуджене і Президентом, і опозицією, і суспільством, але досі залишилося без покарання. Така безкарність зла породила, на моє переконання, подальші акти насильства проти учасників мирних протестів, журналістів, громадських активістів. У відповідь на це зростає агресивність у ставленні до представників влади з боку протестуючих. Все більше стає тих, хто вважає методи мирного, ненасильницького спротиву недієвими.

Замість того, щоби шукати розрядки протистояння влада в особі депутатської більшості у парламенті проголосила прийнятими низку законів, які у своїй суті спрямовані безпосередньо проти учасників нинішніх акцій протесту. Ці зміни до законодавства були проголошені у парламенті без належного попереднього обговорення та у спосіб, який у багатьох викликає сумнів.

Три останні дні у центрі Києва палає вогнище відкритого силового протистояння, пролилася кров, є важко поранені. Це – плід відсутності мирного діалогу, наслідок глухоти влади до вимог протестуючих.

Суспільство наближається до межі, за якою - громадянська війна. Тому Церква закликає Президента, як главу держави, і опозицію невідкладно розпочати прями, і що найважливіше – плідні переговори для досягнення виходу з кризи.

Я звертаюся до тих, хто сьогодні стоїть по обидва боки конфлікту, до протестуючих і до озброєних представників влади, а також до тих, хто впливає на них наказами чи закликами: кожен з вас перед Богом відповідатиме за свої слова і дії, за пролиту кров і завдані каліцтва. Цієї відповідальності ніхто не уникне, від неї ніхто не буде звільнений!

Категорично неприйнятними є заклики до екстремізму чи сепаратизму.

Я звертаюся безпосередньо до Віктора Федоровича Януковича, як Президента України, найвищого керівника державної влади та лідера політичної сили, яка має більшість у парламенті: законом і займаною посадою Вам дано найбільше влади і повноважень в країні, тому і міра Вашої відповідальності - найвища. Як віруюча людина згадайте слова Господа Ісуса Христа: блаженні миротворці, бо вони синами Божими назвуться. Спаситель також говорить: всі, хто взяли меч, від меча і загинуть. Закликаю Вас обрати блаженний миротворчий шлях, а не шлях застосування сили!

Закликаю всіх віруючих молитися за Україну, за примирення ворогуючих, подолання міжусобиці. Переконаний, що з Божою допомогою наш народ пройде випробування цих важких днів, захистить і збереже соборну, незалежну і неподільну Україну. Писання свідчить, що у правді, а не в силі - Бог. Тому правда переможе, а відповідно переможе кожен, хто стоїть на боці Божої правди.

Закликаю на весь український народ Боже благословення!

ФІЛАРЕТ

Патріарх Київський і всієї Руси-України

21 січня 2014 р.

Прес-служба УПЦ КП

https://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uockp_doc/55021/

Ілюстрації 1

Встановлення намету-каплиці на Майдані

[Електронний ресурс] – режим доступу: Священики УГКЦ встановили польову каплицю на Майдані <http://kyivsobor.ugcc.org.ua/svyaschenyky-uhkts-vstanovyly-polovu-kaplytsyuna-majdani> .

Додаток 5

Священники на Майдані

1. Ніч з 10 на 11 грудня під час штурму Майдану.

2. 22 січня. Священик закликає до перемир'я.

3. 24 січня. Священики між Беркутом та протестувальниками.